

Trpimir M. Šošić*

Izvorni znanstveni rad
UDK 351.853:341.225.5
656.61:351.853(261.44)“1912”
DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/9663>
Rad primljen: 13. listopada 2019.
Rad prihvaćen: 22. siječnja 2020.

MEĐUNARODNOPRAVNA ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE DUBOKOG PODMORJA – IMA LI SPASA “TITANICU”?

Sažetak: Radom se želi pokazati da suvremeno međunarodno pravo nudi rješenja kada je riječ o zaštiti kulturne baštine u morskim prostorima izvan nacionalne jurisdikcije, tj. u Zoni međunarodnog podmorja. Pritom se daje poseban osvrt na pitanje zaštite olupine putničkog parobroda “Titanic” kao kulturnog dobra od značenja za cijelo čovječanstvo. U prvom dijelu rada analiziraju se međunarodnopravna pravila primjenjiva na zaštitu i očuvanje kulturnih dobara u Zoni. Analiza kreće od Konvencije UN-a o pravu mora, kojom pitanje zaštite podvodne kulturne baštine nije cjelovito uređeno. Rad se zatim detaljnije bavi međunarodnopravnim mehanizmima koje je predvidjela Konvencija UNESCO-a o zaštiti podvodne kulturne baštine. Naposljetku se razmatra i mogućnost primjene režima zaštite prema Konvenciji UNESCO-a o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine. Drugi dio rada posvećen je međunarodnopravnoj situaciji glede zaštite olupine “Titanica”, gdje se, pored analize najvažnijih odredaba posebnog Sporazuma glede zaštite olupine “Titanica” iz 2003. koji još nije na snazi, raspravlja o izgledima primjene univerzalnih konvencija razmatranih u prvom dijelu rada te se nastoji dati procjena može li se predviđenim mehanizmima osigurati efikasna zaštita tog vrijednog kulturnog dobra.

Ključne riječi: podvodna kulturna baština, Zona međunarodnog podmorja, međunarodno pravo, “Titanic”

* Dr. sc. Trpimir M. Šošić, docent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb, Republika Hrvatska. E-adresa: trpimir.sosic@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8623-0488>.

1. UVOD

Ljetos (2019. godine) poduzet je novi zaron podmornice s ljudskom posadom do olupine “Titanica”, slavnoga putničkog parobroda čije je prvo putovanje preko Atlantskog oceana 1912. završilo kobno. Ta je ekspedicija pokazala da se stanje olupine tijekom proteklog desetljeća znatno pogoršalo te je izložena ubrzanom propadanju.¹ Već sam slučaj “Titanica” ukazuje, dakle, na aktualnost pitanja zaštite podmorskih lokaliteta kulturne baštine na velikim dubinama. No, pritom nije riječ o usamljenom primjeru. Brodskih olupina povijesnoga i arheološkog značaja u dubokome podmorju izvan nacionalne jurisdikcije, koje prema Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravu mora čini morski pojas nazvan “Zonom”,² zasigurno ima velik broj.³ U Zoni se podvodna kulturna baština,⁴ prema tome, sastoji u prvom redu od brodskih olupina. Arheolozima su one potencijalno osobito zanimljive jer su zbog relativne nedostupnosti ne-taknute, a kao svojevrsne “vremenske kapsule”, “zamrzavajući” stanje broda i njegova tereta s obzirom na trenutak brodoloma, mogu biti izvor važnih spoznaja o ljudskom životu i kulturi u prošlosti.⁵ Međutim, razvojem podvodne tehnologije i njezinom sve širom dostupnošću arheološki i baštinski vrijedni lokaliteti brodoloma sve su češće izloženi pljački i devastaciji, pa čak i oni koji se nalaze na velikim dubinama.

Stoga u prvom dijelu rada analiziramo međunarodnopravne mehanizme zaštite podvodne kulturne baštine u Zoni koji stoje na raspolaganju državama, jer one su, sviđalo nam se to ili ne, i dalje ponajprije pozvane da kroz suradnju osiguraju adekvatne mjere zaštite kulturnih dobara u morskim prostorima izvan nacionalne jurisdikcije. Drugi je dio zatim posvećen međunarodnopravnoj situaciji glede zaštite i očuvanja olupine “Titanica”, gdje nastojimo procijeniti koji su izgledi za primjenu međunarodnim pravom predviđenih mehanizama i mogu li pružati efikasnu zaštitu.

- 1 *How the Titanic was lost and found*, National Geographic, published August 22, 2019, <https://www.nationalgeographic.com/culture/topics/reference/titanic-lost-found/>. Pristupljeno 9. listopada 2019. Osim korozije, na ubrzano propadanje olupine “Titanica” djeluje i bakterija koja opstaje u dubokom podmorju te izjeda željezo, a otkrivena je upravo na “Titanicu” i nazvana *Halomonas titanicae*; usp. Martin, J. B., *Protecting Outstanding Underwater Cultural Heritage through the World Heritage Convention: The Titanic and Lusitania as World Heritage Sites*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 33, No. 1, 2018., str. 130.
- 2 Prema Konvenciji o pravu mora, Zona obuhvaća “dno mora i oceana i njihovo podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije”; Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 9/2000, čl. 1. st. 1. t. 1). Jednaku definiciju pojma “Zona” sadrži i Konvencija UNESCO-a o zaštiti podvodne kulturne baštine; Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 10/2004, čl. 1. st. 5. Drugim riječima, područje Zone počinje na vanjskoj granici epikontinentalnog pojasa, s time da se pravni režim Zone tiče samo podmorja, tj. morskog dna i njegova podzemlja. Zona i njezina bogatstva proglašena su zajedničkom baštinom čovječanstva (Konvencija o pravu mora, čl. 136.). To znači da “[n]ijedna država ne može zahtijevati ni ostvarivati suverenost ili suverena prava nad bilo kojim dijelom Zone ili njezinim bogatstvima; nijedna država, ni fizička ili pravna osoba ne može prisvojiti bilo koji dio Zone ili njezinih bogatstava” (*ibid.*, čl. 137. st. 1.), a «[s]va prava na bogatstva Zone pripadaju čovječanstvu kao cjelini” (*ibid.*, čl. 137. st. 2).
- 3 Prema nekim se procjenama na dnu mora i oceana nalazi tri milijuna brodskih olupina; vidi podatke na tematskim mrežnim stranicama UNESCO-a, <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/%20underwater-cultural-heritage/wrecks>. Pristupljeno 9. listopada 2019.
- 4 Prema Konvenciji o podvodnoj kulturnoj baštini, podvodna kulturna baština, i time konvencijsko polje primjene *ratione materiae*, definirana je kao “[svi tragovi] ljudskog postojanja kulturnog, povijesnog ili arheološkog karaktera koji su se nalazili, djelomično ili potpuno pod vodom, povremeno ili stalno, barem 100 godina” (čl. 1. st. 1. t. a)).
- 5 Usp. Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 118.

2. MEĐUNARODNOPRAVNA PRAVILA PRIMJENJIVA NA ZAŠTITU PODVODNE KULTURNE BAŠTINE U ZONI

Već spomenuta Konvencija UN-a o pravu mora iz 1982. nedvojbeno je najznačajniji pravni izvor kada je riječ o općim pravilima međunarodnog prava mora. Široko je prihvaćena⁶ te u najvećoj mjeri odražava običajno pravo.⁷ Međutim, podvodnoj kulturnoj baštini taj prvorazredni normativni tekst posvećuje samo dva članka, a jedan od njih, vidjet ćemo, tiče se upravo zaštite kulturnih dobara u Zoni međunarodnog podmorja. Da bi se sveobuhvatnije riješilo pitanje zaštite i očuvanja podvodne kulturne baštine, naposljetku je pod okriljem UNESCO-a 2001. usvojena Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine.⁸ Stoga ćemo posebnu pozornost posvetiti upravo odredbama te Konvencije, a napose onima koje reguliraju jurisdikciju država i njihovu suradnju glede zaštite podmorskih kulturnih dobara u Zoni. Na kraju ovog dijela rada o međunarodnopravnim pravilima univerzalne razine koja su primjenjiva na kulturnu baštinu dubokog podmorja, a riječ je, kao što smo istaknuli, u prvom redu o brodskim olupinama spomeničke vrijednosti poput one “Titanica”, osvrnut ćemo se i na ulogu koju bi u ostvarenju efikasne zaštite tih dobara mogla imati Konvencija UNESCO-a o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972.,⁹ mnogostrani međunarodni ugovor za koji se može reći da je gotovo univerzalno prihvaćen.¹⁰

2.1. KONVENCIJA UN-A O PRAVU MORA

Kao što smo već naznačili, Konvencijom UN-a o pravu mora pitanje zaštite podvodne kulturne baštine, koja se u konvencijskoj terminologiji opisuje sintagmom “arheološki i povijesni predmeti”, nije sveobuhvatno i sustavno riješeno, premda su se tijekom Treće konferencije UN-a o pravu mora iznosili prijedlozi u tom smislu.¹¹ Dapače, Konvencija podvodnu kulturnu baštinu tretira izrazito fragmentarno, a poglavito zbog straha prisutnog kod velikih po-

-
- 6 Konvencija o pravu mora stupila je na snagu 16. studenoga 1994. te ima 168 stranaka, uključujući Hrvatsku; Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, Chapter XXI.6., <https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx?clang=en>. Pristupljeno 10. listopada 2019.
- 7 Vidi, primjerice: Churchill, R. R.; Lowe, A. V., *The Law of the Sea*, Manchester University Press, Manchester, 1999, str. 24.; Degan, V.-Đ., *Međunarodno pravo mora u miru i u oružanim sukobima*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2002, str. 27.; Vitzthum, W., *Begriff, Geschichte und Rechtsquellen des Seerechts*, u: *idem* (ur.), *Handbuch des Seerechts*, C. H. Beck, München, 2006., str. 46.
- 8 Vidi *supra*, bilj. 2. Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini stupila je na snagu 2. siječnja 2009. te ima 61 stranku, uključujući Hrvatsku; vidi mrežne stranice UNESCO-a, <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13520&language=E>. Pristupljeno 10. listopada 2019.
- 9 Službeni prijevod na hrvatski jezik još nije objavljen; za engleski izvornik vidi United Nations Treaty Series, Vol. 1037, 1977., str. 152.
- 10 Konvencija o svjetskoj baštini stupila je na snagu 17. prosinca 1975. te ima 193 stranke, uključujući Hrvatsku; vidi mrežne stranice UNESCO-a, <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13055&language=E>. Pristupljeno 10. listopada 2019.
- 11 O pripremnim radovima uz čl. 149. i 303. Konvencije o pravu mora vidi napose Nordquist, M. H.; Rosenne, S.; Sohn, L. B. (ur.), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary*, Vol. V, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1989., str. 159. *et seq.*; Nordquist, M. H.; Nandan, S. N.; Lodge, M. W.; Rosenne, S. (ur.), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary*, Vol. VI, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2002., str. 227. *et seq.*; zatim Garabello, R., *La Convenzione UNESCO sulla protezione del patrimonio culturale subacqueo*, Giuffrè Editore, Milano, 2004., str. 17. *et seq.*; Strati, A., *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An Emerging Objective of the Contemporary Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1995., str. 162. *et seq.*, 296. *et seq.*

morskih sila da bi na zamahu mogao dobiti fenomen koji se u literaturi na engleskom jeziku opisuje kao *creeping jurisdiction*, dakle “puzajuće” širenje vlasti obalnih država na sve veće morske prostore.¹² Stoga se kulturnim dobrima na dnu mora i oceana bave svega dva, prilično sažeta konvencijska članka. Jedna od tih dviju odredaba, čl. 303., odnosi se, barem načelno, na arheološke i povijesne predmete bilo gdje u moru i smještena je u XVI. dio Konvencije s naslovom “Opće odredbe”. Pored prvi put propisane općenite dužnosti zaštite podvodne kulturne baštine uz obvezu državama da surađuju u tu svrhu¹³ te poticaja državama da o tome sklapaju posebne međunarodne sporazume,¹⁴ Konvencija o pravu mora nažalost je odredbama čl. 303. prepustila prvenstvo nekim pravilima unutrašnjeg prava, napose kada je riječ o pravima eventualnih vlasnika predmeta nađenih u moru i pravilima spašavanja na moru.¹⁵ Međutim, u stavku 2. članka 303. Konvencije nalazi se također odredba koja se ne tiče podvodne kulturne baštine općenito, nego specifično objekata nađenih na morskom dnu ispod vanjskog pojasa, a njome se, premda uvijeno, zapravo proširuje jurisdikcija obalne države, što je izazvalo prijepore i različita tumačenja oko implementacije te odredbe, kako u praksi država tako i u doktrini. No, rasprava o tome prelazi okvire teme kojom se bavimo.¹⁶ Nama je, naime, zanimljiv upravo drugi konvencijski članak koji tematizira kulturnu baštinu, a riječ je o čl. 149. i smješten je u XI. dio Konvencije koji se upravo i tiče pravnog režima Zone međunarodnog podmorja. Taj članak navodimo u cijelosti:

“Svi predmeti arheološke i povijesne prirode nađeni u Zoni čuvaju se ili se njima raspolaže radi dobrobiti čovječanstva kao cjeline, uzimajući posebno u obzir prvenstvo prava države ili zemlje porijekla ili države kulturnog porijekla ili države povijesnog i arheološkog porijekla.”

Najprije treba razjasniti formulaciju prema kojoj se podvodna kulturna baština dubokog podmorja štiti “radi dobrobiti čovječanstva kao cjeline”, a navodi na zaključak da su i ta dobra dijelom zajedničke baštine čovječanstva, što bi onda imalo dalekosežne implikacije zbog pravnog mehanizma previđenog u XI. dijelu Konvencije. Međutim, tvorci Konvencije o pravu mora zasigurno nisu imali na umu tako široku primjenu tog, tada novog koncepta međunarodnog prava, jer se zajednička baština čovječanstva u smislu Konvencije izričito odnosi samo na ona bogatstva koja su u čl. 133. t. a) određena kao “sva čvrsta, tekuća ili plinovita rudna bogatstva *in situ* u Zoni, na morskome dnu, ili u njegovu podzemlju, uključujući i polimetalne grumene”.

12 Više o *creeping jurisdiction*, Brown, E. D., *Maritime Zones: A Survey of Claims*, u: Churchill, R. R.; Simmonds, K. R.; Welch, J. (ur.), *New Directions in the Law of the Sea*, Vol. III, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, 1973., str. 172.; Franckx, E., *The 200-mile Limit: Between Creeping Jurisdiction and Creeping Common Heritage?*, German Yearbook of International Law, Vol. 48, 2005., napose str. 125. *et seq.*

13 Konvencija o pravu mora, čl. 303. st. 1.

14 *Ibid.*, čl. 303. st. 4.

15 *Ibid.*, čl. 303. st. 3. U nekim zemljama angloameričkog pravnog kruga, uključujući SAD, pomorskopravna pravila o spašavanju imovine na moru primjenjuju se na temelju sudske prakse također na brodske olupine povijesnog, odnosno spomeničkog značaja; vidi *infra*, uz bilj. 103. Treba, međutim, uzeti da se odredba čl. 303. st. 3. ne odnosi na kulturna dobra u Zoni jer su podvrgnuta posebnoj regulaciji čl. 149. Konvencije, a interes čovječanstva za očuvanjem kulturne baštine dubokog podmorja koji je postuliran tom odredbom, kao što ćemo vidjeti, u svakom slučaju preteže nad partikularnim interesima; usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 275.

16 Više Šošić, T. M., *The 24-Mile Archaeological Zone: Abandoned or Confirmed?*, u: Wolfrum, R.; Seršić, M.; Šošić, T. M. (ur.), *Contemporary Developments in International Law – Essays in Honour of Budislav Vukas*, Brill-Nijhoff, Leiden, 2016., napose str. 308. *et seq.*

Drugim riječima, ni živa prirodna bogatstva ne ubrajaju se prema Konvenciji u zajedničku baštinu čovječanstva,¹⁷ a kamoli podmorska kulturna dobra.¹⁸ To ipak ne znači da je koncept zajedničke baštine čovječanstva posve beznačajan kada govorimo o podvodnoj kulturnoj baštini u Zoni, tj. primjeni čl. 149. Konvencije o pravu mora. Naime, ideja o postojanju zajedničke baštine čovječanstva utjecala je u domeni zaštite kulturnih dobara na razvoj posebnog koncepta kulturne baštine čovječanstva, koji nema i ne može imati posve jednak sadržaj kao zajednička baština čovječanstva glede rudnih bogatstava dubokog podmorja.¹⁹ Tako primjerice u odnosu na kulturnu baštinu ne vrijedi zabrana prisvajanja koja je postulirana za rudna bogatstva²⁰ jer se kulturna dobra na kopnu nužno nalaze na području pod suverenosti država. Naime, pojam kulturne baštine čovječanstva povezivao se najprije s nekim osobito značajnim objektima i lokalitetima na kopnu, a čl. 149. Konvencije o pravu mora označio je njegovo proširenje također na takva dobra u morskim prostorima izvan jurisdikcije država. Potvrdu tome danas nalazimo i u Konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine koja već u preambuli ističe njezinu važnost kao sastavnog dijela kulturne baštine čovječanstva.²¹

Nadalje se postavlja pitanje koji je točno sadržaj u čl. 149. Konvencije o pravu mora općenito formulirane obveze očuvanja podvodnih kulturnih dobara i raspolaganja njima radi dobiti čovječanstva, tj. kako konkretno treba ispuniti tu obvezu. Za razliku od rudnih bogatstava Zone gdje je riječ o podjeli ekonomskog profita, kod kulturnih dobara, pa tako i brodskih olupina spomeničke vrijednosti i drugih artefakata nađenih u moru, u prvom je planu njihova idealna, nematerijalna vrijednost. Stoga obvezu iz čl. 149. Konvencije treba razumjeti upravo tako da cijelom čovječanstvu treba omogućiti sudioništvo u idealnoj, kulturnoj vrijednosti arheoloških i povijesnih predmeta dubokog podmorja.²² Kako to ostvariti? Prijedlozi izneseni na Trećoj konferenciji o pravu mora išli su, primjerice, za tim da se dostupnost tih kulturnih dobara osigura osnivanjem posebnog muzeja pod okriljem UN-a. Premda to u konačnici nije prihvaćeno, možemo ipak zaključiti da čuvanje artefakata izvađenih s morskog dna izvan nacionalne jurisdikcije u muzejima, pa bila riječ i o središnjim nacionalnim ili drugim za to pri-

17 U sklopu pripremnih radova za novi međunarodni ugovor o biološkoj raznolikosti u morskim prostorima izvan nacionalne jurisdikcije, ponovno je otvorena rasprava o tome proteže li se koncept zajedničke baštine čovječanstva na genetska bogatstva mora, za što se zalažu države Grupe 77 i Kina, dok se mnoge druge industrijski razvijene države tome opiru. Kompromisno rješenje, prema svemu sudeći, ide u smjeru toga da se očuvanje genetskih bogatstava mora označi "zajedničkom brigom čovječanstva" (engl. *common concern of humankind*), kao što je to već formulirano u Konvenciji o biološkoj raznolikosti iz 1992. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 6/1996; al. 3. preambule). Više Leary, D., *Agreeing to Disagree on What We Have or Have not Agreed on: The Current State of Play of the BBNJ Negotiations on the Status of Marine Genetic Resources in Areas Beyond National Jurisdiction*, Marine Policy, Vol. 99, 2019, str. 23. et seq.

18 Jednako, Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 268. et seq.; Dromgoole, S., *Underwater Cultural Heritage and International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013., str. 31.; Genius-Devime, B., *Bedeutung und Grenzen des Erbes der Menschheit im völkerrechtlichen Kulturgüterschutz*, Nomos, Baden-Baden, 1996., str. 329.; Pallas, N. C., *Maritimer Kulturgüterschutz*, Duncker & Humblot, Berlin, 2004., str. 325.; slično, premda nedorečeno, Strati, *op. cit.* u bilj. 11, str. 302. et seq.; *idem*, *Deep Seabed Cultural Property and the Common Heritage of Mankind*, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, Part 4, 1991., str. 879. et seq.; Goy, R., *Lépave du Titanic et le droit des épaves en haute mer*, Annuaire français de Droit international, Vol. 35, 1989., str. 758. et seq.; suprotno, Beurrier, J.-P., *Pour un droit international de l'archéologie sous-marine*, Revue générale de droit international public, Vol. 93, No. 1–2, 1989., str. 56. et seq.; Verlaan, P. A., *Marine Archaeology: A Trojan (Sea) Horse?*, Ocean Yearbook, Vol. 8, 1989, str. 233.

19 Više Šošić, T. M., *The Common Heritage of Mankind and the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, u: Vukas, B.; Šošić, T. M. (ur.), *International Law: New Actors, New Concepts – Continuing Dilemmas. Liber Amicorum Božidar Bakotić*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2010., napose str. 332. et seq.

20 Konvencija o pravu mora, čl. 137.

21 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, al. 1. preambule.

22 Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 330. et seq.

mjerenim muzejskim ustanovama, a ne o muzejima ustanovljenima od nekog međunarodnog tijela, nedvojbeno predstavlja očuvanje tih dobara “radi dobrobiti čovječanstva kao cjeline”. Njihovim su izlaganjem u za to prikladnim muzejskim prostorima ona dostupna svima i svi zainteresirani mogu crpiti iz njihove idealne vrijednosti.²³ No, čuvanje u muzejima jamačno nije jedina opcija kada je riječ o ispunjenju obveze iz čl. 149. Konvencije o pravu mora. U krajnjoj je liniji ostavljeno državama da procijene kako ostvariti cilj postavljen tom konvencijskom odredbom. Pritom svakako treba uzeti u obzir načela i standarde arheološke i konzervatorske struke koji su se u razdoblju nakon donošenja Konvencije o pravu mora dalje razvili i učvrstili, kao što su načelo očuvanja kulturne baštine *in situ*, kada god je to moguće, zatim dostupnost artefakata za znanstvena istraživanja, načelo da predmeti s jednog nalazišta trebaju tvoriti jedinstvenu zbirku te sustavno i ispravno dokumentiranje nalazišta i svih nađenih predmeta.²⁴

Najveći je nedostatak čl. 149. Konvencije o pravu mora ipak taj što nije predviđeno tijelo koje bi bilo nadležno osigurati očuvanje kulturne baštine dubokog podmorja za dobrobit čovječanstva.²⁵ Naime, aktivnosti u vezi s istraživanjem i zaštitom arheoloških i povijesnih predmeta u Zoni svakako ne ulaze u djelokrug Međunarodne vlasti za morsko dno kako je određen XI. dijelom Konvencije.²⁶ Stoga su zaštita i očuvanje kulturne baštine dubokog podmorja zapravo prepušteni pojedinim državama kao adresatima obveze iz čl. 149. Konvencije o pravu mora.²⁷ Drugim riječima, države bi, u ispunjenju te obveze, morale provoditi odgovarajući nadzor u skladu s jurisdikcijskim ovlastima koje prema međunarodnom pravu imaju i izvan svoga državnog područja, napose kada brodovi pod njihovom zastavom sudjeluju u podmorskim arheološkim aktivnostima ili su, pak, njihovi državljani ti koji poduzimaju arheološke ekspedicije ili druge aktivnosti usmjerene na kulturna dobra u Zoni.²⁸

Primjena čl. 149. Konvencije o pravu moru, uz dosad navedene nejasnoće, dodatno se komplicira s obzirom na drugi dio te pravne norme gdje se kaže da se glede arheoloških i povijesnih predmeta u Zoni posebno uzimaju “u obzir prvenstvo prava države ili zemlje porijekla ili države kulturnog porijekla ili države povijesnog i arheološkog porijekla.” Riječ je, dakle, o

23 *Ibid.*, str. 332. *et seq.*

24 Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 271.; *usp. Pallas, op. cit.* u bilj. 18, str. 333. Vidi *infra*, uz bilj. 113–123.

25 Garabello, *loc. cit.*; Genius-Devime, *op. cit.* u bilj. 18, str. 328.; Strati, *op. cit.* u bilj. 11, str. 300.; *idem, Deep Seabed...*, *op. cit.* u bilj. 18, str. 877.; Cafilisch, L., *Submarine Antiquities and the International Law of the Sea*, Netherlands Yearbook of International Law, Vol. 13, 1982., str. 29.

26 Konvencija o pravu mora, čl. 157., napose u vezi s čl. 1. st. 1. t. 3) i čl. 133. t. a). Kada je riječ o provedbenim pravilima kojima se detaljnije uređuju aktivnosti prospekcije, istraživanja i iskorištavanja mineralnih bogatstava u Zoni, Međunarodna vlast za morsko dno ipak nije posve zanemarila kulturnu baštinu i potrebu njezine zaštite. Naime, u trima pravilnicima o prospekciji i istraživanju mineralnih bogatstava (*Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, ISA Doc. ISBA/19/C/17, 22 July 2013; *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Sulphides in the Area*, ISA Doc. ISBA/16/A/12/Rev.1, 15 November 2010; *Regulations on Prospecting and Exploration for Cobalt-Rich Ferromanganese Crusts*, ISA Doc. ISBA/18/A/11, 22 October 2012) koji su dosad prihvaćeni u okviru izrade tzv. Rudarskog zakonika (engl. *Mining Code*), predviđa se dužnost izvješćivanja glavnog tajnika Vlasti o slučajnim otkrićima arheoloških i povijesnih predmeta, a on informaciju proslijeđuje glavnom ravnatelju UNESCO-a. Ugovaratelj se, pak, ograničava u daljnjem provođenju prospekcije i istraživanja do odluke Vijeća Vlasti koje pri njezinom donošenju uzima u obzir mišljenje glavnog ravnatelja UNESCO-a. Premda je riječ o pozitivnom razvoju, odredbe iz Rudarskog zakonika ograničene su, s obzirom na djelokrug Međunarodne vlasti za morsko dno, isključivo na incidentalna otkrića kulturnih dobara do kojih bi došlo pri istraživanju mineralnih bogatstava, pa ne pokrivaju ostale djelatnosti, napose one koje su neposredno usmjerene na podmorska kulturna dobra.

27 Cafilisch, *loc. cit.*; Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 272.; Goy, *op. cit.* u bilj. 18, str. 760.; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 329.; Roucouas, E., *Sub-marine Archaeological Research: Some Legal Aspects*, u: Leanza, U. (ur.), *Il regime giuridico internazionale del mare Mediterraneo*, Giuffrè Editore, Milano, 1987., str. 326.

28 *Usp. Roucouas, loc. cit.*

preferencijalnim pravima određenih država, no u odredbi nisu konkretizirani sadržaj i doseg tih eventualno postojećih prava, a nisu ni jasni kriteriji za utvrđivanje država kojima bi ta prava pripadala.²⁹ Koncept preferencijalnih prava otprije je poznat na području prava mora, a na njega se pozvao primjerice Island u sporovima koje su glede ribolovnih prava protiv te države 1972. odvojeno pokrenule Ujedinjena Kraljevina i Zapadna Njemačka. Međunarodni sud je tada utvrdio da preferencijalna prava, premda uključuju stanoviti prioritet, nemaju za posljedicu ukidanje konkurirajućih prava drugih država niti titular prava može jednostrano i prema vlastitu nahođenju određivati sadržaj i doseg tih prava.³⁰ Prema shvaćanju Suda to onda znači da sadržaj i doseg preferencijalnih prava treba utvrditi pregovorima između zainteresiranih država.³¹ Treba uzeti da se iznesena stajališta Međunarodnog suda analogno odnose i na preferencijalna prava glede kulturne baštine dubokog podmorja iz čl. 149. Konvencije o pravu mora. Drugim riječima, država porijekla koja u konkretnom slučaju istakne svoja preferencijalna prava glede arheoloških i povijesnih predmeta u Zoni morat će se o sadržaju i dosegu tih prava usuglasiti s drugim zainteresiranim državama na temelju pregovora.

Preferencijalna prava bi pritom trebala pripasti državi porijekla kulturnog dobra, no utvrđivanje konkretne države komplicirat će to što se u čl. 149. Konvencije za državu porijekla rabe, jedan pored drugog, tri pojma, tj. "država ili zemlja porijekla", "država kulturnog porijekla" i "država povijesnog i arheološkog porijekla", a da nije jasno postoji li i kakva je razlika između tih pojmova. Treba se složiti s Roucouناسom da su redaktori članka 149. pomoću takve formulacije očito htjeli osigurati svim državama koje bi mogle imati prostornu bilo kvalitativnu odnosno materijalnu vezu s dobrom pravni temelj za isticanje preferencijalnih prava.³² Pluralnost pojmova kojima se u konvencijskom tekstu označava država porijekla ukazuje ipak i na to da će u pravilu više država isticati da imaju taj status. To je uostalom imanentno samom pojmu države porijekla, budući da konkretno dobro može imati kulturne i druge poveznice s različitim državama.³³ Kada je riječ o mogućoj kontradikciji između preferencijalnih prava države porijekla i obveze očuvanja kulturnog dobra radi dobrobiti čovječanstva, iz svega što smo rekli proizlazi da preferencijalna prava država, premda ih u nekoj mjeri svakako treba uzeti u obzir, nipošto ne mogu prevagnuti nad interesom cijelog čovječanstva koji je nedvojbeno prioritetan.³⁴

Zaključno treba utvrditi da je odredba čl. 149. Konvencije o pravu mora fragmentarna i nedorečena te je upitno kako se njezina primjena ostvaruje u praksi. Ipak, riječ je o prvoj međunarodnopravnoj normi koja izričito priznaje da očuvanje podmorske kulturne baštine predstavlja interes cijelog čovječanstva. Stoga ni države, a ni osobe koje se neposredno bave

29 Usp. Cafisch, *op. cit.* u bilj. 25, str. 30.; Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 272. *et seq.*; Goy, *op. cit.* u bilj. 18, str. 759.; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 334. *et seq.*; Strati, *op. cit.* u bilj. 11, str. 305. *et seq.*; *idem*, *Deep Seabed...*, *op. cit.* u bilj. 18, str. 883. *et seq.*

30 *Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Merits, Judgment*, ICJ Reports 1974, para. 62., str. 27. *et seq.*; *Fisheries Jurisdiction (Federal Republic of Germany v. Iceland), Merits, Judgment*, ICJ Reports 1974., para. 54., str. 196. *et seq.*

31 *Ibid.*, para. 74., str. 32. (*United Kingdom v. Iceland*); para. 66., str. 201. (*Federal Republic of Germany v. Iceland*).

32 Roucouناس, *op. cit.* u bilj. 27, str. 328.

33 Da kulturno dobro u konkretnom slučaju može biti pripisano nacionalnoj kulturnoj baštini različitih država, proizlazi primjerice iz kriterija utvrđenih u čl. 4. Konvencije UNESCO-a o mjerama zabrane i sprečavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara iz 1970. (*United Nations Treaty Series*, Vol. 823, 1972., str. 232.). To je očito i kada je riječ o utvrđivanju države porijekla brodske olupine. Naime, često će samu olupinu trebati pripisati jednoj državi, dok će teret koji je brod prevezio imati vezu s drugom državom ili više njih; vidi Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 341. Vidi *infra*, bilj. 52.

34 Usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 274.

podvodnim arheološkim aktivnostima ne mogu glede arheoloških i povijesnih predmeta u Zoni postupati prema svome nahodjenju nego moraju skrbiti o zaštiti i očuvanju tih dobara na dobrobit čovječanstva. No, istina je i to da su problemi povezani s primjenom čl. 149. dodatno podcrtali potrebu za donošenjem sveobuhvatnog međunarodnog ugovora o zaštiti podvodne kulturne baštine.

2.2. KONVENCIJA UNESCO-A O ZAŠTITI PODVODNE KULTURNE BAŠTINE

Premda su tijekom pregovora iznošena oprečna stajališta o tome kakvu bi ulogu glede podvodne arheološke baštine trebala imati Međunarodna vlast za morsko dno,³⁵ ni Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, koja je 2001. prihvaćena pod okriljem UNESCO-a s ciljem uspostave sveobuhvatnog zaštitnog režima, naposljetku nije predvidjela značajniju ulogu bilo Vlasti ili nekog drugog međunarodnog tijela. Dapače za arheološke i povijesne predmete u Zoni na koncu je bez većih kontroverzi usvojen režim gotovo identičan onome sadržanom u čl. 9. i 10. Konvencije o podvodnoj baštini za isključivi gospodarski odnosno epikontinentalni pojas.³⁶ Riječ je o složenom kooperativnom sustavu³⁷ koji se temelji na postupku slanja izvješća o otkrićima podmorskih kulturnih dobara i međudržavnim konzultacijama glede prikladnih zaštitnih mjera. Pritom je najbitnija razlika između mehanizama predviđenih u čl. 9. i 10. te onih iz članaka 11. i 12. koji se tiču kulturnih dobara dubokog podmorja, te da u Zoni zbog prirode tog morskog pojasa nije predviđena središnja uloga kakve obalne države kao što je slučaj u isključivom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu.³⁸

Sustav izvješćivanja i notifikacije predviđen u čl. 11. Konvencije UNESCO-a iz 2001. za arheološke lokalitete u Zoni, temelji se, jednako mehanizmu za isključivi gospodarski odnosno epikontinentalni pojas iz čl. 9. Konvencije, na jurisdikciji koja proizlazi iz vrhovništva države nad brodovima svoje zastave i personalnog vrhovništva.³⁹ No, budući da u vezi sa Zonom, kao što smo već primijetili, nema obalne države koja bi imala prvenstveni interes za zaštitu podmorske baštine, postupak slanja izvješća o otkrićima i aktivnostima u podmorju izvan nacionalne jurisdikcije ipak je manje kompliciran od onog za isključivi gospodarski odnosno epikontinentalni pojas. Tako je prema čl. 11. st. 1. Konvencije država stranka dužna zahtijevati

35 Više *ibid.*, str. 291. *et seq.*; *idem*, *The Negotiating History of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, u: Garabello, R.; Scovazzi, T. (ur.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: Before and After the 2001 UNESCO Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2003., str. 153. *et seq.*

36 O mehanizmima zaštite podvodne kulturne baštine u isključivom gospodarskom odnosno epikontinentalnom pojasu prema Konvenciji UNESCO-a iz 2001. vidi primjerice, Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 18, str. 288. *et seq.*; Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 239. *et seq.*; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 435. *et seq.*

37 Načelo suradnje država u zaštiti podvodne kulturne baštine, koje je, vidjeli smo, prvi put normirano već u čl. 303. st. 1. Konvencije o pravu mora, ima istaknuto mjesto među ciljevima i općim načelima Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini (čl. 2. st. 2.) te su njime prožete mnoge konvencijske odredbe.

38 Usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 293.; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18., str. 449.; Rau, M., *The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage and the International Law of the Sea*, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 6, 2002., str. 417.

39 Pallas, *loc. cit.*; Rau, *op. cit.* u bilj. 38, str. 417.; Dromgoole, S., *2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 18, No. 1, 2003., str. 84.

od svojih državljana i zapovjednika brodova svoje državne pripadnosti da prijave o otkrićima i aktivnostima glede kulturnih dobara u Zoni šalju jedino njoj.⁴⁰

Konvencija o podvodnoj baštini, dakako, nije mogla ignorirati postojeći čl. 149. Konvencije o pravu mora, na koji se izričito referira podcrtavajući da su države stranke "odgovorne za zaštitu podvodne kulturne baštine u Zoni, u skladu s ovom Konvencijom i člankom 149. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravu mora."⁴¹ Režim koji Konvencija UNESCO-a iz 2001. uspostavlja za Zonu treba, dakle, razumjeti kao nadogradnju i razradu fragmentarnog članka 149. Konvencije o pravu mora. U svakom se slučaju, međutim, potvrđuje nedvosmislena dužnost svih država da štite kulturna dobra u Zoni.⁴²

Nadalje treba istaknuti i to da Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, unatoč osporavanjima, ipak predviđa i makar minimalnu ulogu Međunarodne vlasti za morsko dno. Tako su države stranke, kada je riječ o mehanizmu izvješćivanja, dužne o otkrićima i aktivnostima u Zoni, pored glavnog ravnatelja UNESCO-a, izvijestiti također i glavnog tajnika Vlasti.⁴³ Premda zaštita kulturnih dobara, kao što je već spomenuto, nije u djelokrugu Međunarodne vlasti za morsko dno, valja to pozdraviti jer na temelju dobivenih izvješća Vlast postojanje arheoloških nalazišta može uzeti u obzir pri odobravanju ugovora o istraživanju i planova rada u Zoni u smislu čl. 153. Konvencije o pravu mora i odredaba njezina priloga III.⁴⁴ Da bi relevantne informacije doista i stigle do svih zainteresiranih država stranaka, glavni ravnatelj UNESCO-a prema Konvenciji o podvodnoj baštini ima obvezu primljene informacije o otkrićima i planiranim aktivnostima glede kulturnih dobara dubokog podmorja staviti na raspolaganje svim državama strankama.⁴⁵

Uloga koju obalna država ima u isključivom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu, naime da joj države stranke objavljuju svoj interes za sudjelovanjem u konzultacijama o zaštitnim mjerama,⁴⁶ povjerena je glede kulturnih dobara u Zoni UNESCO-u, tj. njegovu glavnom ravnatelju.⁴⁷ No, da bi mogle sudjelovati u konzultacijama o zaštitnim mjerama glede kakvog kulturnog dobra u Zoni, države stranke, kao i u slučaju isključivog gospodarskog odnosno epikontinentalnog pojasa, s njime moraju imati "dokazivu vezu" (engl. *verifiable link*). Dok se glede objekata u isključivom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu

40 Od dužnosti izvješćivanja o otkrićima podvodne kulturne baštine izuzeti su, prema čl. 13. Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini, "[r]atno brodovlje i druga državna plovila ili vojni zrakoplovi sa suverenim imunitetom koji se koriste u nekomercijalne svrhe, tijekom redovnih operacija i koji nisu uključeni u aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu". Međutim, donošenjem odgovarajućih mjera koje ne dovode u pitanje operacije i operacionalnu sposobnost vojnih brodova i zrakoplova, države stranke trebaju osigurati da se njihovi vojni brodovi i zrakoplovi, u mjeri u kojoj je to razumno i prikladno, pridržavaju konvencijskog režima zaštite podvodne kulturne baštine (čl. 13. *in fine*).

41 *Ibid.*, čl. 11. st. 1.

42 Usp. O'Keefe, P. J., *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Institute of Art and Law, Bulth Wells, 2014, str. 72.

43 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, čl. 11. st. 2.

44 Usp. Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 39, str. 85. *et seq.*; Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 295., bilj. 108. S druge strane, kao što smo vidjeli, tzv. Rudarski zakonik predviđa da Međunarodna vlast za morsko dno informacije o slučajnim nalazima kulturnih dobara koje dobije od ugovaratelja istraživanja u Zoni proslijeđuje UNESCO-u kao međunarodnoj organizaciji kompetentnoj za pitanja zaštite kulturne baštine; vidi *supra*, uz bilj. 26.

45 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, čl. 11. st. 3.

46 *Ibid.*, čl. 9. st. 5.

47 *Ibid.*, čl. 11. st. 4.

“dokaziva veza”, na kojoj se mora temeljiti iskazivanje interesa za sudjelovanjem u konzultacijama, konkretizira pobližim određenjem da je riječ u prvom redu o “kulturnoj, povijesnoj ili arheološkoj vezi”,⁴⁸ u čl. 11. st. 4. to je drukčije formulirano. Oslanjajući se očito na tekst čl. 149. Konvencije o pravu mora, zahtijeva se, naime, da se pri utvrđivanju dokazive veze posebno uzme u obzir “prvenstvo prava država kulturnog, povijesnog ili arheološkog porijekla”.⁴⁹ Čini se ipak da su redaktori Konvencije UNESCO-a iz 2001. samo htjeli uspostaviti tekstualnu sponu s čl. 149. Konvencije o pravu mora te im nije bila namjera konceptu “dokazive veze” dati drukčiji sadržaj glede kulturnih dobara u Zoni.⁵⁰ Možemo, dakle, zaključiti da upravo države porijekla imaju “dokazivu vezu” s kulturnim dobrom, a ona se i prema samoj formulaciji čl. 11. st. 4. temelji na kulturnom, povijesnom ili arheološkom porijeklu.⁵¹ Iz teksta čl. 11. st. 4. ne bi se pritom moglo zaključiti da je postojanje dokazive veze s kulturnim dobrom ograničeno isključivo na države porijekla. I druge se države, uz odgovarajuće argumente i činjenice, mogu pozvati na dokazivu vezu s kakvim arheološkim ili povijesnim predmetom te će na temelju toga sudjelovati u konzultacijama o zaštitnim mjerama. Problem je, međutim, u tome što pojam dokazive veze, koji je ključan za mehanizam konzultacija o zaštiti podvodne kulturne baštine kako u Zoni tako i u isključivom gospodarskom odnosno epikontinentalnom pojasu, unatoč dodatnim kvalifikacijama iz čl. 11. st. 4. odnosno čl. 9. st. 5. Konvencije o podvodnoj baštini o kojima je maločas bilo riječi, zapravo nije jasno definiran. Stoga će se postojanje “dokazive veze” s podvodnim kulturnim dobrom procjenjivati s obzirom na konkretni slučaj,⁵² ali će primjena tog standarda u praksi biti povezana s teškoćama jer će vezu s nekom državom u pravilu biti moguće utvrditi tek pošto su određena istraživanja na brodskoj olupini ili drugom kulturnom dobru već provedena.⁵³

Postupak konzultacija glede mjera zaštite kulturne baštine u Zoni, koji je predviđen u čl. 12. Konvencije, u osnovi je jednak onome u isključivom gospodarskom odnosno epikontinentalnom pojasu. No, budući da u Zoni nema zainteresirane obalne države, glavni ravnatelj UNESCO-a ima značajniju ulogu nego u slučaju istovrsnog postupka u pojasevima pod nacionalnom jurisdikcijom. On poziva države stranke, koje su iskazale takav interes, a pošto je primio odgovarajuće izjave u skladu s čl. 11. st. 4., da sudjeluju u konzultacijama.⁵⁴ Glavni

48 *Ibid.*, čl. 9. st. 5.

49 Druga rečenica čl. 11. st. 4. Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini u engleskom izvorniku glasi: “Such declaration shall be based on a verifiable link to the underwater cultural heritage concerned, particular regard being paid to the preferential rights of States of cultural, historical or archaeological origin.” Hrvatski službeni prijevod je na ovom mjestu neprecizan i nedosljedan: “Ta se izjava mora temeljiti na dokazanoj vezi s dotičnom podvodnom kulturnom baštinom, i pri tome posebnu pozornost posvetiti povlaštenim pravima država kulturnoga, povijesnog ili arheološkog porijekla.” (kurzivom istaknuo autor). Dakle, za engl. izraz *verifiable link* nalazimo “dokazana veza”, dok je isti taj izraz u čl. 9. st. 5. preveden kao “veza koja se može dokazati”. Obje formulacije nam se čine neadekvatnima te smo se odlučili za izraz “dokaziva veza”. Osim toga hrvatski tekst članka 11. st. 4. govori o “povlaštenim pravima” te očito nije usklađen s ranijim prijevodom Konvencije o pravu mora, tj. njezinim čl. 149.

50 Usp. O’Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 73.

51 Usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 297.; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 450.

52 Pallas drži da “dokazivu vezu” valja utvrđivati prije svega primjenom kriterija za pripisivanje kulturnog dobra nekoj državi koji proizlaze iz čl. 4. Konvencije UNESCO-a o mjerama zabrane i sprečavanja nezakonitog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara (vidi *supra*, bilj. 33). Prema tome će država imati “dokazivu vezu” prije svega onda, ako je kulturno dobro izradio njezin državljanin ili je nastalo na njezinu državnom području ili je, pak, u slučaju primjerice državne narudžbe, artefakt bio namijenjen državi, a u slučaju brodskih olupina “dokazivu vezu” redovito će imati država čiju je zastavu taj brod prije potonuća vijorio; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 113. *et seq.*, 439.

53 Usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 257.; O’Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 66.

54 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, čl. 12. st. 2.

ravnatelj UNESCO-a, dakle, ima zadaću da u najmanju ruku pokrene postupak konzultacija, tj. sazove prvi sastanak.⁵⁵ Pokrećući konzultacije, glavni ravnatelj također poziva države koje sudjeluju u konzultacijama da jednu među sobom imenuju za državu koordinatoricu.⁵⁶ Naime, zbog toga što nema obalne države nema niti presumpcije o položaju koordinatorice u prilog neke od država stranaka,⁵⁷ pa države koje sudjeluju u konzultacijama tek moraju imenovati koordinatoricu koja onda ima gotovo identične ovlasti glede kulturnih dobara u Zoni kao i država koordinatorica u isključivom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu. Stoga će nakon imenovanja država koordinatorica biti odgovorna za vođenje konzultacija i usklađivanje odgovarajućih zaštitnih mjera između država koje sudjeluju u konzultacijama. Što se uloge glavnog ravnatelja UNESCO-a tiče, treba još dodati da on poziva i glavnog tajnika Međunarodne vlasti za morsko dno na sudjelovanje u konzultacijama.⁵⁸ No, glavni tajnik Vlasti, kao uostalom ni glavni ravnatelj UNESCO-a nemaju pravo sudjelovati u donošenju samih odluka o zaštitnim mjerama, što jasno proizlazi iz čl. 12. st. 4. Konvencije o podvodnoj baštini koji se tiče primjene zaštitnih mjera.⁵⁹

Dogovorene mjere zaštite u pravilu provodi upravo država koordinatorica, premda se države koje sudjeluju u konzultacijama u dosluhu s koordinatoricom mogu složiti da neka druga država stranka provede te mjere.⁶⁰ Pritom iz formulacije odredbe proizlazi da odluke o zaštitnim mjerama, sve države koje sudjeluju u konzultacijama, uključujući koordinatoricu, donose zajednički, tj. konsenzusom. Država koordinatorica nadalje izdaje i sva dopuštenja koja su potrebna radi provođenja dogovorenih zaštitnih mjera, no države koje sudjeluju u konzultacijama mogu se u suglasju s koordinatoricom dogovoriti da ih izda i neka druga država stranka.⁶¹ Osim toga je država koordinatorica također ovlaštena provesti i nadzirati sva potrebna prethodna istraživanja na podmorskom arheološkom nalazištu. O rezultatima tih prethodnih istraživanja dužna je izvijestiti glavnog ravnatelja UNESCO-a koji će dobivene podatke na prikladan način prosljediti svim državama strankama.⁶²

55 Usp. O'Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 74.

56 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, čl. 12. st. 2. Hrvatski službeni prijevod odlučio se za "država koordinator".

57 U isključivom gospodarskom odnosno epikontinentalnom pojasu uloga države koordinatorice pripada obalnoj državi, osim ako ona izričito ne izjavi da ne želi preuzeti tu dužnost; *ibid.*, čl. 9. st. 3. t. b).

58 *Ibid.*, čl. 12. st. 2.

59 Usp. Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 454.

60 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, čl. 12. st. 4. t. a). Hrvatski službeni prijevod Konvencije engleski izraz *consulting States* navodi kao "države konzultanti", što je prema našem mišljenju pogrešno jer ne odražava njegov pravi smisao. Trebalo je konzultirati francuski izvornik u kojem za englesku sintagmu "the consulting States, which include the Coordinating State" nalazimo izraz "les Etats participant à la consultation, y compris l'Etat coordonnateur" te jednako tako opisno kazati: "države stranke koje sudjeluju u konzultacijama, uključujući državu koordinatoricu".

61 *Ibid.*, čl. 12. st. 4. t. b). O'Keefe uočava da prema analognoj odredbi čl. 10. st. 5. t. b), koja se tiče isključivog gospodarskog odnosno epikontinentalnog pojasa, izdana dopuštenja moraju biti "u skladu s 'Pravilima'", koja su priložena Konvenciji i sadrže primjenjiva arheološka načela i standarde, dok se prema čl. 12. st. 4. t. b) traži da dopuštenja budu "u skladu s Konvencijom". Slažemo se s tim autorom da se formulacija iz čl. 12. doduše može doimati širom, ali zapravo na praktičnoj razini nema neke razlike jer kriterije za dopuštenja nalazimo jedino u "Pravilima" iz priloga Konvenciji. Vidi O'Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 75.

62 Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, čl. 12. st. 5. Očitim redakcijskim propustom u čl. 12. st. 5., prema engleskom izvorniku, glavni ravnatelj UNESCO-a "shall make such information [tj. rezultate prethodnih istraživanja – nap. autora] available to other States Parties", dok čl. 10. st. 5. t. c) glede isključivog gospodarskog odnosno epikontinentalnog pojasa kaže da "the Director-General [...] will make such information promptly available to other States Parties" (kurzivom istaknuo autor). O'Keefe (*loc. cit.*) ispravno zaključuje da dobra administrativna praksa svakako nalaže glavnom ravnatelju UNESCO-a da uvijek djeluje odmah, tj. bez odlaganja, pa na praktičnoj razini ne bi smjelo biti razlike. Zanimljivo je da priređivači hrvatskog službenog prijevoda tu razliku nisu uočili, pa u obje odredbe nalazimo da glavni ravnatelj UNESCO-a podatke o rezultatima prethodnih istraživanja državama strankama prosljeđuje "odmah".

Prije pokretanja konzultacija odnosno izbora države koordinatorice može se pojaviti potreba za poduzimanjem preventivnih mjera. U tom smislu, kada podvodnoj kulturnoj baštini u Zoni prijete kakva neposredna opasnost, na djelovanje nije pozvana samo država koordinatorica, koja možda još nije ni imenovana, već naprotiv sve države članice mogu poduzeti prikladne mjere radi odvratanja takve opasnosti od kulturnog dobra.⁶³

Treba još naglasiti da država koordinatorica, obavljajući svoje zadaće glede nekog kulturnog dobra u Zoni, ne djeluje samo u ime svih država članica, kao što to čini i koordinatorica u isključivom gospodarskom odnosno epikontinentalnom pojasu,⁶⁴ nego k tome "djeluje na dobrobit cijelog čovječanstva",⁶⁵ što je, jasno, referenca na čl. 149. Konvencije o pravu mora. Osim toga se u drugoj rečenici tog čl. 12. st. 6. Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini, gotovo doslovce kao u čl. 149. Konvencije o pravu mora, utvrđuje da se trebaju uzeti u obzir preferencijalna prava država kulturnog, povijesnog ili arheološkog porijekla.⁶⁶ Pritom ni Konvencija UNESCO-a iz 2001., istina, nije riješila pitanje točnog sadržaja tih prava,⁶⁷ no država porijekla imat će, vidjeli smo, svakako "dokazivu vezu" s kulturnim dobrom u smislu čl. 11. st. 4. Konvencije. Stoga će imati i pravo sudjelovanja u konzultacijama o mjerama zaštite kulturnog dobra, pa se time onda uvažavaju i njezina preferencijalna prava.⁶⁸ Iz formulacije čl. 12. st. 6. nadalje se jasno daje iščitati da, jednako čl. 149. Konvencije o pravu mora,⁶⁹ "dobrobit čovječanstva" preteže nad preferencijalnim pravima država porijekla. Takvo tumačenje onda omogućava i razrješenje situacije s preferencijalnim pravima eventualnih država porijekla koje nisu članice Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini. Premda će se i njihova preferencijalna prava uzeti u obzir, to ne znači da im se nužno mora omogućiti sudjelovanje u postupku konzultacija.⁷⁰

Konačno u vezi s režimom zaštite kulturne baštine dubokog podmorja prema Konvenciji UNESCO-a iz 2001. treba spomenuti i olupine vojnih i drugih nekomercijalnih državnih brodova i zrakoplova.⁷¹ S obzirom na poseban pravni status koji im je priznat Konvencijom,⁷² a što je pri njezinu donošenju bilo jedno od osobito kontroverznih pitanja, glede takvih olupina

63 Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, čl. 12. st. 3. U isključivom gospodarskom odnosno epikontinentalnom pojasu ovlast poduzimanja preventivnih mjera uvijek ima država koordinatorica, tj. obalna država, ali pritom može zatražiti pomoć drugih država; *ibid.*, čl. 10. st. 4.

64 *Ibid.*, čl. 10. st. 6.

65 *Ibid.*, čl. 12. st. 6.

66 Kod hrvatskog službenog prijevoda tog konvencijskog pasusa nažalost posve je zanemaren raniji službeni prijevod Konvencije o pravu mora.

67 Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 453.

68 Usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 297.; Pallas, *loc. cit.*

69 Vidi *supra*, uz bilj. 34.

70 Usp. Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 297. *et seq.*; O'Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 76.

71 Više o pravnom položaju olupina ratnih i drugih netrgovačkih državnih brodova i zrakoplova, Aznar Gómez, M. J., *Legal Status of Sunken Warships "Revisited"*, Spanish Yearbook of International Law, Vol. 9, 2003; *idem*, *Treasure Hunters, Sunken State Vessels and the 2001 UNESCO Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 25, No. 2, 2010; Bederman, D. J., *Rethinking the Legal Status of Sunken Warships*, Ocean Development and International Law, Vol. 31, Nos. 1–2, 2000.

72 Osim odredbe navedene u sljedećoj bilješci, olupina državnih brodova i zrakoplova tiču se čl. 1. st. 8., čl. 2. st. 8., čl. 7. st. 3. te čl. 10. st. 7. Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini.

nađenih u Zoni propisano je da nijedna država stranka ne može poduzeti ili odobriti podvodne aktivnosti na njima bez suglasnosti države zastave.⁷³

Zaključno možemo kazati da režim predviđen u Konvenciji UNESCO-a iz 2001. za kulturna dobra dubokog podmorja svakako predstavlja daljnji razvoj i razradu rudimentarnog članka 149. Konvencije o pravu mora. No, nije učinjen iskorak u smislu osnivanja posebnog međunarodnog tijela. Uloga UNESCO-a svodi se na koordiniranje učinkovite distribucije informacija i davanje inicijative za pokretanje konzultacija. Međunarodna vlast za morsko dno, pak, ima posve pasivnu ulogu, dobivši jedino pravo na informiranost i mogućnost da njezin predstavnik takoreći kao promatrač bude nazočan na konzultacijama o zaštitnim mjerama. Drugim riječima, i prema Konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine za zaštitu kulturnih dobara u Zoni u prvom redu odgovorne su države.⁷⁴ Dapače, i djelotvornost kompleksnog sustava izvješćivanja i konzultacija u Zoni ovisit će uvelike o dobroj volji država, tj. o tome hoće li se osigurati učinkovita komunikacija i razmjena u lancu osoba i tijela koji će sudjelovati u postupku izvješćivanja i konzultacija. U konačnici treba, dakako, uzeti u obzir i to da je Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, u usporedbi s Konvencijom o pravu mora i Konvencijom o svjetskoj kulturnoj i prirodnoj baštini, slabije prihvaćena pa i to može utjecati na efikasnost njome predviđenih zaštitnih mehanizama.

2.3. KONVENCIJA UNESCO-A O ZAŠTITI SVJETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE

S obzirom na broj stranaka Konvencije UNESCO-a o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972., za tu se Konvenciju, kao što je već spomenuto, može tvrditi da je univerzalno prihvaćena. Stoga bi se eventualnim uvrštenjem podmorskih arheoloških lokaliteta na Popis svjetske baštine,⁷⁵ pa tako i onih u dubokom podmorju, mogla postići njihova efikasnija zaštita,⁷⁶ napose zbog već dobro ustaljenih mjera i mehanizama koji su s time povezani.⁷⁷ Međutim, donekle je sporno proteže li se primjena Konvencije na brodske olupine spomeničke vrijednosti, osobito one u morskim prostorima izvan nacionalne jurisdikcije.

Prema definiciji iz čl. 1. Konvencije, kulturna baština, koja se smatra svjetskom baštinom i na koju se primjenjuje konvencijski režim zaštite, mora pripadati jednoj od triju kategorija nekretnina. Riječ je spomenicima, graditeljskim cjelinama i lokalitetima.⁷⁸ Pritom se navedena

73 *Ibid.*, čl. 12. st. 7.

74 Usp. Pallas, *op. cit.* u bilj. 18, str. 454. *et seq.*

75 Konvencija o svjetskoj baštini, čl. 11. st. 2.

76 Usp. Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 123. *et seq.*

77 Više o konvencijskom režimu zaštite, Fastenrath, U., *Das UNESCO-Übereinkommen zum Schutz des Kultur- und Naturerbes der Welt und seine Wirkungen im deutschen Recht*, Archiv des Völkerrechts, Band 54, Heft 4, 2016, *passim*; Forrest, C. J. S., *International Law and the Protection of Cultural Heritage*, Routledge, London, 2010., str. 224. *et seq.*; Francioni, F., *Thirty Years On: Is the World Heritage Convention Ready for the 21st Century?*, Italian Yearbook of International Law, Vol. 12, 2002, *passim*.

78 U čl. 1. Konvencije o svjetskoj baštini svaka od tih triju kategorija pobliže je određena nabrojanjem primjera – (1) spomenici: arhitektonska djela, monumentalne skulpture i slikarska djela, arheološki elementi i strukture, natpisi, špiljske nastambe i kombinacija elemenata, koji su od iznimne univerzalne vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti; (2) graditeljske cjeline: skupine zasebnih ili povezanih građevina koje su, zbog svoje arhitekture, homogenosti ili smještaja u krajobrazu, od

dobra doduše ne označavaju izričito kao “nepokretna”, no iz konteksta je jasno da se misli upravo na nekretnine, a to je također potvrđeno kroz praksu Odbora za svjetsku baštinu.⁷⁹ K tome se krug zaštićenih dobara dodatno sužava na ona koja imaju određeni aspekt “iznimne univerzalne vrijednosti” (engl. *outstanding universal value*).⁸⁰ Podmorski se arheološki lokaliteti, jednako istovrsnim lokalitetima na kopnu, nedvojbeno mogu podvesti pod kategoriju “lokaliteta” iz konvencijske definicije kulturne baštine, a u konkretnom se slučaju mogu smatrati i “spomenicima”. Ovisno o njegovu značenju, lokalitet poput onoga brodoloma “Titanica” ispunjavat će zasigurno i uvjet iznimne univerzalne vrijednosti.⁸¹ No, kada je riječ o brodskim olupinama, katkada se osporava da bi one mogle biti smatrane nekretninama u smislu Konvencije o svjetskoj baštini. Istina, bilo je primjera da su s morskog dna izvađene integralne brodske olupine koje su potom podvrgnute zahtjevnim i skupim postupcima konzervacije *ex situ*, ali su se lokaliteti brodoloma u tim slučajevima nalazili na relativno maloj dubini.⁸² Međutim, olupine koje su se smjestile na velikim dubinama i redovito su ukopane na morskome dnu, a naročite one u dubokom podmorju, nipošto se ne daju lako pomaknuti te se, prema kriterijima koji su se u praksi Odbora za svjetsku baštinu primjenjivali na kopnene objekte,⁸³ trebaju smatrati nekretninama.⁸⁴

Kao još izraženiju zapreku za uvrštenje podmorskih lokaliteta izvan nacionalne jurisdikcije na Popis svjetske baštine navodi se uloga koju prema Konvenciji o svjetskoj baštini ima država na čijem području se kulturno dobro nalazi.⁸⁵ Tako u smislu čl. 3. i čl. 11. st. 1. Konvencije države identificiraju dobra na svome teritoriju koja smatraju pogodnima za upis na Popis svjetske baštine i podnose Odboru za svjetsku baštinu odgovarajuću dokumentaciju, a konkretno dobro ne može se uvrstiti na Popis bez suglasnosti dotične države.⁸⁶ K tome država na čijem

iznimne univerzalne vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti; (3) lokaliteti: djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka, te područja uključujući arheološka nalazišta, a koja su od iznimne univerzalne vrijednosti s povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta. Vidi Šošić, T. M., *Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, sv. 51, br. 4, 2014., str. 846. *et seq.*

- 79 Forrest, *op. cit.* u bilj. 77, str. 232; Pallas, *op. cit.* u bilj. 18., str. 54. *et seq.*; Francioni, F. (ur.), *The 1972 World Heritage Convention: A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2008, str. 30. U Operacionalnim smjernicama za provođenje Konvencije o svjetskoj baštini navodi se da Odbor za svjetsku baštinu neće razmatrati prijave nepokretnih dobara za koje je vjerojatno da će postati pokretnima; *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (dalje: *Operational Guidelines*), UNESCO Doc. WHC.17/01, 12 July 2017, para. 48.
- 80 Prema čl. 11. st. 5. Konvencije kriterije za uvrštenje dobara na Popis svjetske baštine, pa tako i kriterije za procjenu iznimne univerzalne vrijednosti, utvrđuje Odbor za svjetsku baštinu. Glede kriterija za procjenu iznimne univerzalne vrijednosti vidi *Operational Guidelines*, paras. 77.–78. Treba nadalje napomenuti da je praksom Odbora za svjetsku baštinu konvencijski pojam kulturne baštine proširen na “kulturne krajobrazne” koji predstavljaju djela nastala u međudnosu čovjeka i prirode; *ibid.*, para. 47. Više o kulturnim krajobrazima, Francioni, *op. cit.* u bilj. 79, str. 51. *et seq.*
- 81 Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 133. *et seq.*
- 82 Martin navodi poznate primjere olupina brodova “Vasa” i “Mary Rose”; *ibid.*, str. 139. Tome bismo dodali i primjer olupine kineskog trgovačkog broda nazvanog “Nanhai br. 1”, koja je otkrivena u Južnom kineskom moru; vidi mrežne stranice UNESCO-a, <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/about-the-heritage/underwater-museums/the-guangdong-maritime-silk-road-museum-nanhai-no-1-museum/>. Pristupljeno 11. rujna 2019.
- 83 Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 140.
- 84 Inače bi, kao što navodi Martin, “pokretnim” dobrom mogli smatrati i hramove u Abu Simbelu, a oni se nalaze na Popisu svjetske baštine; *ibid.*, str. 141.
- 85 Strati je stoga tvrdila da se podvodna kulturna baština mora nalaziti unutar granica teritorijalnoga mora da bi mogla konkurirati za upis na Popis svjetske baštine; Strati, *op. cit.* u bilj. 11, str. 73.; *idem*, *Deep Seabed...*, *op. cit.* u bilj. 18, str. 865.
- 86 Konvencija o svjetskoj baštini, čl. 11. st. 3.

području se kulturno dobro nalazi treba jamčiti i provođenje djelotvornog režima zaštite,⁸⁷ premda su joj pritom u slučaju potrebe i pod određenim uvjetima dostupna financijska sredstva iz Konvencijom utemeljenog Fonda za svjetsku baštinu.⁸⁸ Držimo, međutim, da iznesena zapreka, u interesu zaštite i očuvanja nepobitno vrlo značajne kulturne baštine, ne bi smjela biti nepremostivom.⁸⁹ Uzimajući u obzir svrhu same Konvencije o zaštiti svjetske baštine, Odbor za svjetsku baštinu trebao bi odgovarajućim tumačenjem odnosnih konvencijskih odredaba omogućiti da i dobra izvan nacionalne jurisdikcije dobiju formalno priznanje kao svjetska kulturna baština čime bi se onda pospješila i njihova zaštita.⁹⁰ U tom smislu bi ulogu države na čijem području se dobro nalazi mogle preuzeti države koje bi prema Konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine imale "dokazivu vezu" s kakvom brodskom olupinom spomeničke vrijednosti.⁹¹ Dakle, zamislivo je da tu ulogu ne preuzme samo jedna država nego više njih koje imaju poseban interes za zaštitu nekog podmorskog arheološkog lokaliteta.⁹²

Potrebu za prilagodbom prakse Odbora za svjetsku baštinu glede uvrštenja lokaliteta podmorske kulturne baštine ilustrira i činjenica da se na Popisu svjetske baštine nalaze samo 49 morskih odnosno morsko-priobalnih lokaliteta.⁹³ Pritom je zapravo mahom riječ o lokalitetima prirodne baštine. Samo četiri lokaliteta su mješovitog karaktera,⁹⁴ dok morskih lokaliteta kulturne baštine na Popisu niti nema.⁹⁵ Osim toga nijedan se od tih lokaliteta ne nalazi u morskim prostorima izvan nacionalne jurisdikcije.⁹⁶

87 *Ibid.*, čl. 5.

88 *Ibid.*, čl. 15.-26. Više Forrest, *op. cit.* u bilj. 77, str. 262. *et seq.*

89 Uostalom prema čl. 11. st. 3. (*in fine*) Konvencije o svjetskoj baštini okolnost da se kulturno dobro nalazi na području koje privsjaja više država nije zapreka za njezino uvrštenje na Popis svjetske baštine. Vidi Hershey, P., *RMS Titanic as National and World Heritage: Protecting the Wreck Site of the Titanic Pursuant to the National Historic Preservation Act and the World Heritage Convention*, Florida Coastal Law Review, Vol. 16, No. 3, 2015., str. 285. *et seq.*

90 Usp. Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 157.

91 Usp. *ibid.*, str. 154. *et seq.*

92 Usp. Francioni, *op. cit.* u bilj. 77, str. 32. *et seq.* Kada je riječ o upravljanju podmorskim kulturnim dobrom izvan nacionalne jurisdikcije koje bi bilo upisano na Popis svjetske baštine i osiguranju njegova integriteta u smislu propozicija Odbora za svjetsku baštinu, Martin predlaže uspostavu svojevrstnih "kulturnih" zaštićenih morskih područja (engl. *marine protected area*; MPA), kao što postoje u domeni zaštite morskog okoliša, a na temelju sporazuma zainteresiranih država; Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 158. *et seq.*

93 Ukupno je na Popis svjetske baštine upisan 1121 lokalitet. Premda se broj morskih lokaliteta čini malim, on se zapravo znatno povećao otkako je 2005. Odbor za svjetsku baštinu pokrenuo Program svjetske baštine u morima (engl. *World Heritage Marine Programme*) upravo s ciljem da se povećaju broj upisanih morskih lokaliteta. Međutim, naglasak je tu zapravo na morskoj prirodnoj baštini. Vidi Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 119. *et seq.*; usp. također tematske mrežne stranice Programa svjetske baštine u morima, <http://whc.unesco.org/en/marine-programme/>. Pristupljeno 11. rujna 2019.

94 Premda kategorija mješovitih lokaliteta kulturne i prirodne baštine nije izričito predviđena u samoj Konvenciji o svjetskoj baštini, ona je razvijena na temelju prakse Odbora za svjetsku baštinu. Vidi *Operational Guidelines*, para. 46.; Fastenrath, *op. cit.* u bilj. 77, str. 392. *et seq.*; Francioni, *op. cit.* u bilj. 79, str. 49.

95 Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 120., bilj. 16. Ažurnost navedenih podataka provjerili smo pomoću pretraživača baze podataka Popisa svjetske baštine na mrežnim stranicama UNESCO-a, <http://whc.unesco.org/en/list/>. Pristupljeno 11. rujna 2019.

96 Program svjetske baštine u morima objavio je 2016. izvješće koje je trebalo potaknuti početak uvrštenja morskih lokaliteta izvan nacionalne jurisdikcije na Popis svjetske baštine, a u UN-u se otprije raspravlja i o zaštiti biološke raznolikosti u područjima izvan nacionalne jurisdikcije (vidi *supra*, bilj. 17), no nažalost lokaliteti kulturne baštine u obje te diskusije ostaju po strani. Vidi Freestone, D.; Laffoley, D.; Douvère, F.; Badman, T., *World Heritage in the High Seas: An Idea Whose Time Has Come*, UNESCO, Paris, 2016, napose str. 43. *et seq.*; usp. Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 121. *et seq.*

3. OLUPINA “TITANICA” – PREDALEKO I PREDUBOKO?

Kao što je poznato, RMS “Titanic”, taj tada najveći prekooceanski putnički parobrod, potonuo je 15. travnja 1912. godine, oko 2 sata u noći, na svome prvom putovanju od Southamptona za New York, pošto je udario u ledeni brijeg. U jednoj od najtragičnijih pomorskih nesreća u povijesti, živote je izgubilo više od 1500 putnika i članova posade. Nakon različitih neuspjelih pokušaja i dugotrajne potrage, olupinu “Titanica” je naposljetku 1985. godine otkrila američko-francuska znanstvena ekspedicija na čelu s američkim oceanografom Robertom Ballardom, na mjestu udaljenom nekih 350 morskih milja od kanadske obale, a na dubini većoj od 3,5 km. Godinu dana poslije Ballard je poduzeo i uspješan zaron do olupine.⁹⁷

Kada je riječ o samoj lokaciji olupine “Titanica”, postoje dvojbe o tome u kojem se morskom pojasu ona nalazi. Budući da se olupina pri potonuću raspolovila, lokalitet brodoloma obuhvaća prilično veliko područje te su mnogi predmeti razasuti između i unaokolo dvaju dijelova olupine.⁹⁸ Međutim, svakako je jasno da se olupina nalazi izvan isključivog gospodarskog pojasa Kanade, tj. na udaljenosti većoj od 200 morskih milja od kanadskih polaznih crta. S druge strane, prema zahtjevu utvrđenja vanjskih granica epikontinentalnog pojasa izvan 200 morskih milja, koji je Kanada u međuvremenu podnijela na mišljenje Komisiji za granice epikontinentalnog pojasa, lokalitet bi se prema svemu sudeći nalazio unutar tih granica.⁹⁹ No, s obzirom na to da Komisija još nije donijela mišljenje, i dalje postoji mogućnost da olupina “Titanica” zapravo leži u Zoni međunarodnog podmorja.¹⁰⁰

Već 1987. godine znanstvena ekspedicija neovisna o Ballardovoj, koju je organizirao konzorcij registriran u Velikoj Britaniji, ali uz tehnološku podršku Ballardova francuskog partnera, podigla je iz morskih dubina niz predmeta povezanih s olupinom “Titanica”,¹⁰¹ što nažalost nije ostao usamljeni slučaj.¹⁰² Kako se poglavito u SAD-u, ali i drugim zemljama angloameričkog pravnog kruga, pomorskopravna pravila o spašavanju imovine na moru (engl. *salvage*)

97 Potragu za “Titanicom” i zaron do njezine olupine Ballard je opisao u knjizi *The Discovery of the Titanic*, Guild Publishing, London, 1988.

98 Aznar Gómez, M. J.; Varmer, O., *The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection*, Ocean Development and International Law, Vol. 44, No. 1, 2013., str. 98. Prema Sporazumu o olupini “Titanica” iz 2003. (engl. *Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS Titanic*), o kojem će biti riječi u nastavku, mjesto brodoloma nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Atlantika 325 milja jugoistočno od Newfoundlanda (al. 1. preambule). Spominje se također da je olupina locirana “on the Canadian continental shelf” (al. 2. preambule). Međutim, ovdje se termin *continental shelf* koristi u geografskom značenju, pa ne označava morski pojas u smislu međunarodnog prava mora. Za engleski izvornik Sporazuma vidi mrežne stranice federalne agencije SAD-a za oceanska i atmosferska pitanja, *National Oceanic and Atmospheric Administration* (NOAA), <https://www.gc.noaa.gov/documents/titanic-agreement.pdf>. Pristupljeno 12. rujna 2019.

99 Martin, *op. cit.* u bilj. 1, str. 151.

100 Kanada je glede svoga epikontinentalnog pojasa u Atlantskom oceanu podnijela djelomično utvrđenje (engl. *partial submission*). K tome valja napomenuti da glede kanadskog utvrđenja vanjskih granica epikontinentalnog pojasa postoji spor s Francuskom zbog njezina zahtjeva glede otoka St. Pierre i Miquelon. Za podatke o kanadskom zahtjevu (redni br. 70) vidi: <https://www.un.org/Depts/los/clcs-new/commission-submissions.htm>. Pristupljeno 12. rujna 2019.

101 Goy, *op. cit.* u bilj. 18, str. 753.; Scovazzi, T., *The Application of “Salvage Law and Other Rules of Admiralty” to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases*, u: Garabello; Scovazzi, *op. cit.* u bilj. 35, str. 65.

102 Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 54, bilj. 159; Scovazzi, *loc. cit.*; O’Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 7.; Dromgoole, S., *The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects*, Ocean Development and International Law, Vol. 37, No. 1, 2006., str. 4.; Nafziger, J. A. R., *The Titanic Revisited*, Journal of Maritime Law and Commerce, Vol. 30, No. 2, 1999., str. 313. Prema Sporazumu o olupini “Titanica” iz 2003. naknadne su ekspedicije na površinu podigle više od 5000 artefakata; al. 2. preambule.

temeljem sudske prakse primjenjuju također na odavno potonule brodove,¹⁰³ uslijedili su dugotrajni pravni sporovi pred američkim sudovima, a jednom “spašavatelju” su uvjetno priznata i određena prava glede predmeta s olupine “Titanica”.¹⁰⁴

No, SAD je ipak bio aktivan u iznalaženju održivog trajnog rješenja za olupinu “Titanica”. Tako je 1986. u Kongresu usvojen poseban zakon sa svrhom poticanja međunarodnih napora oko zaštite “Titanica”.¹⁰⁵ Zakonom zacrtani cilj bio je sklapanje međunarodnog ugovora s Francuskom, Kanadom i Ujedinjenom Kraljevinom kojim bi se olupina proglasila međunarodnim pomorskim spomenikom te bi se njime uredilo istraživanje i eventualno vađenje artefakata u skladu s utvrđenim međunarodnim smjernicama.¹⁰⁶ Pregovori za sklapanje tog međunarodnog ugovora započeti su, međutim, više od deset godina poslije, uz sudjelovanje, kako je i bilo predviđeno, Francuske, Kanade, SAD-a i Ujedinjene Kraljevine, a sam je Sporazum glede olupine broda RMS “Titanic” finaliziran 2003. Naposlijetku su ga potpisale samo Ujedinjena Kraljevina, i to bez rezerve ratifikacije, dajući time konačni pristanak na vezanost ugovorom,¹⁰⁷ te SAD, uz ogradu naknadne ratifikacije radi donošenja potrebnih provedbenih propisa na razini američkog unutrašnjeg prava.¹⁰⁸ Sporazum nije na snazi jer je za to potrebno

- 103 O problemu primjene angloameričkog *salvage lawa* na brodske olupine spomeničke vrijednosti v. primjerice: Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 18, str. 167. *et seq.*; Garabello, *op. cit.* u bilj. 11., str. 355. *et seq.*; Scovazzi, *op. cit.* u bilj. 101., *passim*; *idem*, *Sunken Spanish Ships before American Courts*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 31, No. 2, 2019, *passim*; Strati, *op. cit.* u bilj. 11, str. 43. *et seq.*; Forrest, C. J. S., *Historic Wreck Salvage: An International Perspective*, Tulane Maritime Law Journal, Vol. 33, No. 2, 2009, *passim*; Nafziger, J. A. R., *The Evolving Role of Admiralty Courts in Litigation Related to Historic Wreck*, Harvard International Law Journal, Vol. 44, No. 1, 2003, *passim*. Prema čl. 4. Konvencije o podvodnoj kulturnoj baštini pomorskoppravna pravila o spašavanju smiju se primjenjivati na historijske brodske olupine samo iznimno i pod strogim uvjetima, tako da je njihova primjena *de facto* isključena.
- 104 O tim sudskim postupcima vidi: Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 54., bilj. 159; Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 102., str. 4. *et seq.*; Nafziger, *op. cit.* u bilj. 102., str. 313. *et seq.*; O’Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 7. *et seq.*; Scovazzi, *op. cit.* u bilj. 101., str. 65. *et seq.*; Miller, M. L., *Underwater Cultural Heritage: Is the Titanic Still in Peril as Courts Battle over the Future of the Historical Vessel?*, Emory International Law Review, Vol. 20, No. 1, 2006., str. 374. *et seq.* Vidi također podatke na mrežnim stranicama NOAA-e, <https://www.gc.noaa.gov/gcil-titanic-salvage.html>. Pristupljeno 15. rujna 2019.
- 105 *R.M.S. Titanic Memorial Act of 1986*, Law of the Sea Bulletin, No. 9, 1987, str. 36. *et seq.*; također dostupan na mrežnim stranicama NOAA-e, <https://www.gc.noaa.gov/documents/TitanicMemorialAct.pdf>. Pristupljeno 16. rujna 2019.
- 106 Osim toga je Zakonom o “Titanicu” NOAA dobila zadatak da u konzultacijama ponajprije s Francuskom, Kanadom i Ujedinjenom Kraljevinom izradi međunarodne smjernice za istraživanje olupine (odsjek 5. Zakona), što je i ostvareno. Te se smjernice temelje na široko prihvaćenim načelima i standardima za podvodna arheološka istraživanja koje je razvilo Međunarodno vijeće za spomenike i spomeničke cjeline (engl. *International Council on Monuments and Sites*; ICOMOS). Smjernice NOAA-e je na temelju odluka američkog suda obvezan slijediti i od suda priznati “spašavatelj”. Vidi mrežne stranice NOAA-e, <https://www.gc.noaa.gov/gcil-titanic-guidelines.html>. Pristupljeno 16. rujna 2019. Vidi također *infra*, bilj. 120.
- 107 Uoči potpisivanja Sporazuma Ujedinjena Kraljevina donijela je radi njegove provedbe Uredbu (br. 2496) o zaštiti olupine “Titanic”, no sama Uredba stupa na snagu tek po stupanju na snagu Sporazuma; za tekst Uredbe vidi, <http://www.legislation.gov.uk/uksi/2003/2496/contents/made>. Pristupljeno 16. rujna 2019. Francuska i Kanada, čini se, nisu donijele posebne propise glede olupine “Titanica”; vidi Aznar Gómez; Varmer, *op. cit.* u bilj. 98., str. 98.
- 108 Vidi mrežne stranice britanske vlade koja je depozitar Sporazuma, <https://www.gov.uk/government/publications/agreement-concerning-the-shipwrecked-vessel-rms-titanic-london-6-november-2003-5-november-2004>. Pristupljeno 16. rujna 2019. Premda su Kongresu SAD-a podnesena dva nacrtu zakona u vezi s provedbom Sporazuma o olupini “Titanica” (2009. i 2012.), takvo zakonodavstvo, prema svemu sudeći, do danas nije usvojeno. Ipak, odredbom u zakonodavstvu koje se, pomalo neobično, zapravo tiče fiskalnih davanja zabranjuje se istraživanje olupine “Titanica”, vađenje predmeta te bilo kakva druga aktivnost koja bi mogla fizički narušiti ili promijeniti olupinu ili lokalitet brodoloma bez odobrenja tajnika, tj. ministra trgovine, koji ga daje u skladu s odredbama još neratificiranog Sporazuma o olupini “Titanica”. Vidi mrežne stranice NOAA-e, <https://www.gc.noaa.gov/gcil-titanic-legislation.html>. Pristupljeno 16. rujna 2019. Usp. Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 18, str. 273. *et seq.*, bilj. 134; Aznar Gómez; Varmer, *op. cit.* u bilj. 98, str. 107. *et seq.*, bilj. 7 i 9.

da se njime obvežu najmanje dvije stranke,¹⁰⁹ a SAD, premda njegov inicijator, zasad nije izrazio svoj konačni pristanak.¹¹⁰

U Sporazumu se ističe da je olupina "Titanica" s jedne strane spomenik svim ljudima koji su poginuli u brodolomu, a s druge povijesna brodska olupina koja ima iznimno međunarodno značenje i jedinstvenu simboličnu vrijednost.¹¹¹ Stranke se obvezuju da će u unutrašnjim zakonodavstvima u odnosu na svoje državljane i brodove svoje zastave urediti sustav izdavanja projektnih odobrenja za aktivnosti glede olupine "Titanica".¹¹² Naglašeno je nadalje da očuvanje integriteta olupine *in situ* ima prednost te će se odobrenja za vađenje predmeta i iskapanja davati samo iznimno kada to opravdavaju obrazovni, znanstveni ili kulturni interesi.¹¹³ Zaštita *in situ* u skladu je sa suvremenim arheološkim standardima,¹¹⁴ pa taj standard nalazimo i kao opće načelo u Konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine koja je prihvaćena nedugo prije finalizacije Sporazuma o olupini "Titanica".¹¹⁵ Stranke Sporazuma bile bi također dužne koordinirati svoje aktivnosti glede zaštite i očuvanja olupine te razmjenjivati informacije,¹¹⁶ čime se konkretizira načelo suradnje, a već je Konvencija o pravu mora, prisjetit ćemo se, obvezala države na suradnju u zaštiti podmorske kulturne baštine.¹¹⁷

Kada je riječ o arheološkim i tehničkim standardima, zanimljivo je da su Sporazumu priložena "Pravila glede aktivnosti koje su usmjerene na RMS "Titanic" i/ili njegove artefakte",¹¹⁸ koja su sastavni dio Sporazuma.¹¹⁹ "Pravila" priložena Sporazumu o "Titanicu" u bitnome odražavaju arheološke i tehničke standarde iz Povelje ICOMOS-a o zaštiti podvodne kulturne baštine i upravljanju njome,¹²⁰ a tiču se sadržaja nacrtu istraživačkih projekata, financiranja projekata,

109 Sporazum o olupini "Titanica", čl. 11. st. 2.

110 Vidi mrežne stranice britanske vlade, *supra*, bilj. 108.

111 Sporazum o olupini "Titanica", čl. 2.

112 *Ibid.*, čl. 4. st. 1. Čini se, ipak, da se postupkom izdavanja odobrenja ne moraju obuhvatiti baš sve aktivnosti. Iz navedene odredbe bi, naime, *a contrario* proizlazilo da za ekspedicije koje ne kane ući u utrobu olupine niti im je namjera podizati ili pomicati artefakte povezane s "Titanicom", države stranke ne bi bile dužne propisivati izdavanje projektnih odobrenja. Usp. Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 102, str. 6. *et seq.*

113 Sporazum o olupini "Titanica", čl. 4. st. 2.; usp. al. 8. preambule.

114 O zaštiti podvodne kulturne baštine *in situ* v. primjerice: Blot, J.-Y., *Underwater Archaeology: Exploring the World Beneath the Sea*, Thames and Hudson, London, 1996., str. 121. *et seq.*; Pešić, M., In *Situ Protection of Underwater Cultural Heritage*, u: Bekić, L. (ur.), *Conservation of Underwater Archaeological Finds: Manual*, 2. izdanje, International Centre for Underwater Archaeology Zadar, 2014; Tilburg, H. van, *Key Principles of Marine Archaeology: the Annex*, u: Prott, L. V. (ur.), *Finishing the Interrupted Voyage: Papers of the UNESCO Asia-Pacific Workshop on the 2001 Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, Institute of Art and Law, Leicester, 2006., str. 121. Zanimljivo je da su hrvatski arheolozi zaštitu podmorskih kulturnih dobara *in situ* zagovarali već 1969., na radnom sastanku održanom u Šibeniku te su prema tome bili ispred svoga vremena; vidi Radić Rossi, I., *Razvoj i postignuća podvodne arheologije u Hrvatskoj*, u: Balen, J.; Čečuk, B. (ur.), *Hrvatska arheologija u XX. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009, str. 108. *et seq.*

115 Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, čl. 2. st. 5; usp. al. 13. preambule. Premda zaštiti *in situ* treba dati prednost, to, dakako, ne znači da se objekt od arheološkog ili povijesnog značenja neće nikada podizati s morskog dna. O tome, imajući u vidu najbolju moguću zaštitu i unapređenje podvodne kulturne baštine, odlučuje konzervatorska struka. Vidi *ibid.*, pravilo 1. priloga.

116 Sporazum o olupini "Titanica", čl. 5. Odredba je odraz slične odredbe (čl. 19.) u Konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine.

117 Vidi *supra*, uz bilj. 13, te bilj. 37.

118 Engl. *Rules concerning Activities Aimed at the RMS Titanic and/or Its Artifacts*.

119 Sporazum o olupini "Titanica", čl. 1. toč. c).

120 Usp. Aznar Gómez; Varmer, *op. cit.* u bilj. 98, str. 103. Povelja o zaštiti podvodne kulturne baštine i upravljanju njome (engl. *Charter on the Protection and Management of Underwater Cultural Heritage*) izrađena je na poticaj Udruženja za međunarodno pravo (engl. *International Law Association*; ILA) da bi kao prilog bila dodana ILA-inom Nacrtu Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine iz 1994. godine. Zadaća je povjerena ICOMOS-u, međunarodnoj nevladinoj organizaciji koja okuplja stručnjake

znanstvene metodologije, čuvanja zbirke artefakata, distribuiranja informacija i sl. Time Sporazum uvelike slijedi pristup koji je odabran u Konvenciji UNESCO-a o zaštiti podvodne kulturne baštine.¹²¹ Naime, Konvenciji su također priložena “Pravila koja se odnose na aktivnosti usmjerene na podvodnu kulturnu baštinu”, koja se jednako tako temelje na arheološkim i tehničkim standardima iz Povelje ICOMOS-a, a čine sastavni dio Konvencije te svako upućivanje na Konvenciju uključuje i “Pravila” iz priloga.¹²² U osnovnom tekstu Sporazuma o “Titanicu” sadržana je k tome i odredba prema kojoj se artefakti izvađeni s olupine “Titanica”, a nalaze se na području jurisdikcije države stranke, moraju konzervirati u skladu s “Pravilima” iz priloga Sporazumu te čuvati u jedinstvenim projektnim zbirkama.¹²³

Naposljetku treba izdvojiti i odredbu Sporazuma o “Titanicu” koja uzima u obzir mogućnost da bi sve države stranke u budućnosti mogle postati strankama kakve opće konvencije za zaštitu podvodne kulturne baštine. U tom slučaju će stranke održati međusobne konzultacije kako bi se raspravio odnos između Sporazuma i te opće konvencije.¹²⁴ Time su države koje su pregovarale o sklapanju Sporazuma uvažile okolnost da su se gotovo istodobno u UNESCO-u vodili pregovori o Konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine. Konvencija o podvodnoj baštini, s druge strane, potiče svoje države stranke na sklapanje dvostranih, regionalnih i mnogostranih međunarodnih ugovora radi unapređenja zaštite podvodne kulturne baštine, zahtijevajući, jasno, njihovu usklađenost s Konvencijom i njezinim ciljevima.¹²⁵

Prema svemu što smo izložili, Sporazum o olupini “Titanica”, da se primjenjuje i da je prihvaćen od svih relevantnih država, mogao bi biti snažan pravni instrument u zaštiti baštine koja nedvojbeno pripada cijelom čovječanstvu. Dapače, Sporazum predviđa mogućnost naknadnog pristupa,¹²⁶ što bi mogle iskoristiti ne samo Francuska i Kanada, koje su sudjelovale u pregovorima, nego i druge zainteresirane države, osobito one koje bi mogle istaknuti “dokazivu vezu” s “Titanicom”. SAD, kako se čini, u praksi doduše uvažava odredbe Sporazuma koji nije ratificirao,¹²⁷ no pitanje je može li se takvim parcijalnim i pojedinačnim pristupom osigurati djelotvorna i sveobuhvatna zaštita. Stoga valja nastojati primjenom općenitijih pravnih pravila okupiti veći broj država radi suradnje na ostvarenju toga cilja.

Kao što smo vidjeli, Sporazum o olupini “Titanica” slijedi rješenja iz Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine i to ne samo sadržajno nego i nomotehnički, pa je njihova usklađenost evidentna. Budući da “Titanic” ispunjava vremenski kriterij od sto godina pod vodom

s područja arhitekture, povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti, geografije, antropologije, inženjerstva i urbanog planiranja, te promiče zaštitu i očuvanje arhitektonske i arheološke baštine. Povelja je 1996. doradena. Vidi O’Keefe, *op. cit.* u bilj. 42, str. 14. *et seq.*, 117. Tekst Povelje dostupan je na mrežnim stranicama ICOMOS-a, <https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/underwater-e.pdf>. Pristupljeno 18. rujna 2019.

121 Usp. Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 18, str. 341.; Aznar Gómez; Varmer, *op. cit.* u bilj. 98, str. 103. *et seq.*

122 Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine, čl. 33.

123 Sporazum o olupini “Titanica”, čl. 3.

124 *Ibid.*, čl. 9. st. 2.

125 Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini, čl. 6. st. 1. Kada je riječ o ranije sklopljenim ugovorima, “Konvencija ne mijenja prava i obveze država stranaka koji se odnose na zaštitu potonulih plovila, [...] posebice [iz] onih [međunarodnih ugovora] koji su u skladu s ciljevima ove Konvencije”; *ibid.* čl. 6. st. 3.

126 Sporazum o olupini “Titanica”, čl. 10. st. 1. t. c). U tom smislu je, čini se, postojala inicijativa da Japan i Rusija pristupe Sporazumu; vidi mrežne stranice NOAA-e, <https://www.gc.noaa.gov/gcil-titanic-faqs.html>. Pristupljeno 18. rujna 2019. Usp. Aznar Gómez; Varmer, *op. cit.* u bilj. 98, str. 105.

127 Vidi *supra*, bilj. 108.

koji zahtijeva konvencijska definicija,¹²⁸ Konvencijom predviđeni režim zaštite nedvojbeno je primjenjiv. Međutim, problem je u tome što je od spomenutih četiriju država, za koje možemo presumirati da imaju status države porijekla, tj. “dokazivu vezu” s “Titanicom”,¹²⁹ samo je Francuska stranka Konvencije UNESCO-a iz 2001. To, pak, ne znači da su te četiri države jedine s “dokazivom vezom”. Takvu vezu bi, primjerice, mogle istaknuti sve države čiji su pripadnici izgubili život u brodolomu “Titanica”, pa bi i Hrvatska mogla iznijeti argumente u tom smislu.¹³⁰ A vidjeli smo k tome da primjena konvencijskog mehanizma nije isključena ni onda kada neke od država porijekla u njemu odbiju sudjelovati ili to ne mogu jer nisu stranke Konvencije.¹³¹ Drugim riječima, konvencijski je mehanizam konzultacija o mjerama zaštite na raspolaganju, no očito nije pokrenut. Nije određena država koordinatorica koja bi vodila brigu o određivanju prikladnih zaštitnih mjera i njihovu usklađivanju među zainteresiranim državama. Nije nam ni poznato da bi glavni ravnatelj UNESCO-a pozvao potencijalne države s “dokazivom vezom” na konzultacije oko eventualnog imenovanja države koordinatorice. Ako bi razlog tome bila eventualna lokacija olupine “Titanica” na epikontinentalnom pojasu Kanade, to, držimo, ne bi smjelo biti zaprekom za iniciranje konvencijskog mehanizma koji je za taj morski pojas gotovo identičan onome u Zoni međunarodnog podmorja, i njegova primjena ne ovisi o tome da upravo obalna država, kojoj epikontinentalni pojas pripada, preuzme ulogu države koordinatorice.

No, čak i kad bismo isključili primjenu Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine, ostaje dužnost zaštite arheoloških i povijesnih predmeta nađenih u moru iz čl. 303. st. 1. Konvencije o pravu mora i s njome povezana obveza država da surađuju u tu svrhu. A upravo države porijekla, koje u smislu čl. 149. Konvencije glede kulturnog dobra nađenog u Zoni imaju štoviše i preferencijalna prava,¹³² u prvome su redu pozvane da poduzmu djelotvorne zaštitne mjere. Od četiriju spomenutih država jedino SAD nije stranka Konvencije o pravu mora. Dužnost zaštite podmorske kulturne baštine, međutim, sasvim izvjesno je dijelom običajnog prava,¹³³ pa se odnosi i na države koje nisu stranke Konvencije. A treba priznati da je upravo SAD razmjerno aktivniji kada je riječ o zaštiti “Titanica” nego što su to Francuska, Kanada ili Ujedinjena Kraljevina.

Dužnost država da surađuju radi zaštite i očuvanja olupine “Titanica” dobiva na važnosti ako to dobro pribrojimo svjetskoj baštini u smislu Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, o čemu ne bi smjelo biti spora.¹³⁴ Kao što smo istaknuli, riječ je o praktički

128 Vidi *supra*, bilj. 4.

129 Istina, za Francusku i Kanadu su kulturne, povijesne ili arheološke veze s “Titanicom” možda manje izražene nego one SAD-a i Ujedinjene Kraljevine. Ipak, kao što smo naveli, ekspediciji koja je otkrila olupinu svoj značajan doprinos dali su također francuski znanstvenici sa svojom tehnologijom.

130 Među putnicima na “Titanicu” bilo je, čini se, 30 Hrvata, svi putnici 3. razreda, od kojih je preživjelo samo troje; vidi “Hrvati na Titanicu”, Hrvatski državni arhiv, 17. muzejska edukativna akcija povodom Međunarodnog dana muzeja VODA, 2. 5. – 18. 5. 2012., <http://web.archive.org/web/20160423073845/http://www.arhiv.hr/cs/groups/public/documents/document/mdaw/mdew/-edisp/web2hdarhivloc010002.pdf>. Pristupljeno 16. rujna 2019.

131 Vidi *supra*, uz bilj. 70.

132 Vidi *supra*, uz bilj. 29.–34.

133 Garabello, *op. cit.* u bilj. 11, str. 25.; usp. Dromgoole, *op. cit.* u bilj. 18, str. 247. *et seq.* Običajnopравни karakter općenite dužnosti zaštite kulturnih dobara nađenih u moru potvrđuje i njezina konkretizacija kroz odredbe Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine.

134 Vidi *supra*, uz bilj. 81.

univerzalno prihvaćenoj konvenciji, a njome su vezane i Francuska, Kanada, SAD te Ujedinjena Kraljevina. Stoga su upravo te države, koje su k tome i gospodarski vrlo razvijene, ponajprije pozvane da osiguraju uvrštenje olupine “Titanica” na Popis svjetske baštine. Pritom bi trebale pružiti odgovarajuća jamstva glede konvencijskih kriterija zaštite,¹³⁵ otklanjajući tako dvojbe u vezi s primjenom Konvencije o svjetskoj baštini na “Titanic” zbog toga što se nalazi na području izvan nacionalne jurisdikcije. No, obveza zaštite “Titanica” kao svjetske baštine koja pripada cijelome čovječanstvu nije ograničena na navedene četiri države za koje možemo smatrati da su države porijekla. Dapače, uvjerljivi su argumenti da iz Konvencije o zaštiti svjetske baštine proizlaze obveze *erga omnes*, barem u odnosu na države stranke.¹³⁶ Drugim riječima, sve države stranke, nastupajući u ime međunarodne zajednice, trebaju prema svojim mogućnostima pridonijeti tome da se spriječi daljnje propadanje olupine “Titanica”, broda čije je potonuće obilježilo povijest 20. stoljeća odjekujući i u suvremenosti.

4. ZAKLJUČAK

Ovim radom htjeli smo u prvom redu pokazati da suvremeno međunarodno pravo nudi odgovore kada je riječ o izazovima zaštite kulturnih dobara na velikim morskim dubinama. Kao što smo vidjeli, u početku fragmentarni režim na temelju Konvencije UN-a o pravu mora nadograđen je doduše prilično složenim kooperativnim sustavom iz Konvencije UNESCO-a o zaštiti podvodne kulturne baštine. K tome, odgovarajućim i prema našem mišljenju ispravnim tumačenjem Konvencije UNESCO-a o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine otvara se mogućnost primjene zaštitnih mehanizama koje nudi ta značajna i, možemo reći, općeprihvaćena Konvencija.

Međutim, u vezi s olupinom parobroda “Titanic” dojam je da države koje su u prvom redu na to pozvane ne pokazuju dovoljan interes za poduzimanjem adekvatnih mjera zaštite tog dobra koje nedvojbeno ima izrazitu povijesnu i spomeničku vrijednost i treba ga, dapače, smatrati dijelom kulturne baštine čovječanstva. Posebni Sporazum glede zaštite olupine “Titanica” iz 2003. zasad nije na snazi. Istina, makar SAD ga, unatoč tome što se njime nije obvezao, čini se parcijalno primjenjuje, no teško da se tako može osigurati trajno i sveobuhvatno održivo rješenje. Zbog sasvim sigurno zahtjevnih konzervatorskih mjera koje su nužne,¹³⁷ potrebno bi bilo osigurati suradnju šireg kruga država na temelju univerzalnih konvencija, a države su na to zapravo obvezane već člankom 303. st. 1. Konvencije o pravu mora, koji je izvjesno pre-rastao i u običajno pravo. No, nažalost mehanizmi koje nudi Konvencija o podvodnoj kulturnoj baštini nisu pokrenuti, moguće zato što države koje bi trebale ponajprije biti zainteresirane za zaštitu “Titanica”, napose SAD i Ujedinjena Kraljevina, nisu postale njezinim strankama.

¹³⁵ Zaštitne mjere mogle bi uključivati primjerice uspostavu zaštićenog morskog područja (MPA); vidi *supra*, bilj. 92. Mali korak u tom pravcu napravio je SAD, upućujući u povodu stote godišnjice brodoloma “Titanica” glavnom tajniku IMO-a dopis s preporukom mjera za sprečavanje onečišćenja i narušavanja lokaliteta brodoloma. Dopis je u vidu okružnice prosljeđen svim članicama IMO-a; IMO Doc. MEPC.1/Circ.779, 31 January 2012. Usp. mrežne stranice NOAA-e, <https://www.gc.noaa.gov/gciltitanic.html>. Pristupljeno 24. rujna 2019.

¹³⁶ Forrest, *op. cit.* u bilj. 77, str. 277. *et seq.*

¹³⁷ Martin primjerice navodi da bi se prema Ballardovim tvrdnjama vijek olupine mogao produžiti nanošenjem posebnog protuobraštajnog premaza (engl. *antifouling*), i to za nekoliko desetljeća, ako ne stoljeća, a u međuvremenu bi se mogla razviti nova tehnologija konzervacije; vidi Martin, *op. cit.* u bilj. 1., str. 130. *et seq.*

Međutim, taj se razlog ne može iznijeti glede Konvencije o svjetskoj baštini. Ishodnjem upisa lokaliteta brodoloma "Titanica" na Popis svjetske baštine postojala bi štoviše mogućnost da se za provođenje mjera zaštite i očuvanja olupine zatraži međunarodna pomoć u vidu dotacija iz Fonda za svjetsku baštinu. Dakako, upitno je mogu li se procesi propadanja olupine "Titanica" trajnije zaustaviti ili makar usporiti, no to, u svjetlu dužnosti zaštite podvodne kulturne baštine i obveze država da u tu svrhu surađuju, ne bi smio biti izgovor za nečinjenje, napose kada pred sobom imamo dobro značajno za cijelo čovječanstvo.

LITERATURA

1. Aznar Gómez, M. J., *Legal Status of Sunken Warships "Revisited"*, Spanish Yearbook of International Law, Vol. 9, 2003., str. 61.–101.
2. Aznar Gómez, M. J., *Treasure Hunters, Sunken State Vessels and the 2001 UNESCO Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 25, No. 2, 2010., str. 209.–236.
3. Aznar Gómez, M. J.; Varmer, O., *The Titanic as Underwater Cultural Heritage: Challenges to Its Legal International Protection*, Ocean Development and International Law, Vol. 44, No. 1, 2013., str. 96.–112.
4. Ballard, R. D., *The Discovery of the Titanic*, Guild Publishing, London, 1988.
5. Bederman, D. J., *Rethinking the Legal Status of Sunken Warships*, Ocean Development and International Law, Vol. 31, Nos. 1–2, 2000., str. 97.–125.
6. Beurrier, J.-P., *Pour un droit international de l'archéologie sous-marine*, Revue générale de droit international public, Vol. 93, No. 1–2, 1989., str. 45.–68.
7. Blot, J.-Y., *Underwater Archaeology: Exploring the World Beneath the Sea*, Thames and Hudson, London, 1996.
8. Brown, E. D., *Maritime Zones: A Survey of Claims*, u: Churchill, R. R.; Simmonds, K. R.; Welch, J. (ur.), *New Directions in the Law of the Sea*, Vol. III, Oceana Publications Inc., Dobbs Ferry, 1973.
9. Caffisch, L., *Submarine Antiquities and the International Law of the Sea*, Netherlands Yearbook of International Law, Vol. 13, 1982., str. 3.–32.
10. Churchill, R. R.; Lowe, A. V., *The Law of the Sea*, Manchester University Press, Manchester, 1999.
11. Degan, V.-Đ., *Međunarodno pravo mora u miru i u oružanim sukobima*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2002.
12. Dromgoole, S., *2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 18, No. 1, 2003., str. 59.–108.
13. Dromgoole, S., *The International Agreement for the Protection of the Titanic: Problems and Prospects*, Ocean Development and International Law, Vol. 37, No. 1, 2006., str. 1.–31.
14. Dromgoole, S., *Underwater Cultural Heritage and International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
15. Fastenrath, U., *Das UNESCO-Übereinkommen zum Schutz des Kultur- und Naturerbes der Welt und seine Wirkungen im deutschen Recht*, Archiv des Völkerrechts, Band 54, Heft 4, 2016., str. 382.–412.
16. Forrest, C. J. S., *Historic Wreck Salvage: An International Perspective*, Tulane Maritime Law Journal, Vol. 33, No. 2, 2009., str. 347.–379.

17. Forrest, C. J. S, *International Law and the Protection of Cultural Heritage*, Routledge, London, 2010.
18. Francioni, F., *Thirty Years On: Is the World Heritage Convention Ready for the 21st Century?*, Italian Yearbook of International Law, Vol. 12, 2002., str. 13.–38.
19. Francioni, F. (ur.), *The 1972 World Heritage Convention: A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
20. Franckx, E., *The 200-mile Limit: Between Creeping Jurisdiction and Creeping Common Heritage?*, German Yearbook of International Law, Vol. 48, 2005., str. 117.–149.
21. Freestone, D.; Laffoley, D.; Douvère, F.; Badman, T, *World Heritage in the High Seas: An Idea Whose Time Has Come*, UNESCO, Paris, 2016.
22. Garabello, R., *The Negotiating History of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, u: Garabello, R.; Scovazzi, T. (ur.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: Before and After the 2001 UNESCO Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2003., str. 89.–192.
23. Garabello, R., *La Convenzione UNESCO sulla protezione del patrimonio culturale subacqueo*, Giuffrè Editore, Milano, 2004.
24. Genius-Devime, B., *Bedeutung und Grenzen des Erbes der Menschheit im völkerrechtlichen Kulturgüterschutz*, Nomos, Baden-Baden, 1996.
25. Goy, R., *L'épave du Titanic et le droit des épaves en haute mer*, Annuaire français de Droit international, Vol. 35, 1989., str. 752.–773.
26. Hershey, P., *RMS Titanic as National and World Heritage: Protecting the Wreck Site of the Titanic Pursuant to the National Historic Preservation Act and the World Heritage Convention*, Florida Coastal Law Review, Vol. 16, No. 3, 2015., str. 279.–301.
27. Leary, D., *Agreeing to Disagree on What We Have or Have not Agreed on: The Current State of Play of the BBNJ Negotiations on the Status of Marine Genetic Resources in Areas Beyond National Jurisdiction*, Marine Policy, Vol. 99, 2019., str. 21.–29.
28. Martin, J. B., *Protecting Outstanding Underwater Cultural Heritage through the World Heritage Convention: The Titanic and Lusitania as World Heritage Sites*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 33, No. 1, 2018., str. 116.–165.
29. Miller, M. L., *Underwater Cultural Heritage: Is the Titanic Still in Peril as Courts Battle over the Future of the Historical Vessel?*, Emory International Law Review, Vol. 20, No. 1, 2006., str. 345.–395.
30. Nafziger, J. A. R., *The Titanic Revisited*, Journal of Maritime Law and Commerce, Vol. 30, No. 2, 1999., str. 311.–329.
31. Nafziger, J. A. R., *The Evolving Role of Admiralty Courts in Litigation Related to Historic Wreck*, Harvard International Law Journal, Vol. 44, No. 1, 2003., str. 251.–270.
32. Nordquist, M. H.; Rosenne, S.; Sohn, L. B. (ur.), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary*, Vol. V, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1989.
33. Nordquist, M. H.; Nandan, S. N.; Lodge, M. W.; Rosenne, S. (ur.), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary*, Vol. VI, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2002.
34. Pallas, N. C., *Maritimer Kulturgüterschutz*, Duncker & Humblot, Berlin, 2004.
35. Pešić, M., In *Situ Protection of Underwater Cultural Heritage*, u: Bekić, L. (ur.), *Conservation of Underwater Archaeological Finds: Manual*, 2. izdanje, International Centre for Underwater Archaeology Zadar, 2014., str. 97.–107.
36. O'Keefe, P. J., *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*, Institute of Art and Law, Bulth Wells, 2014.

37. Radić Rossi, I., *Razvoj i postignuća podvodne arheologije u Hrvatskoj*, u: Balen, J.; Čečuk, B. (ur.), *Hrvatska arheologija u XX. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 91.–134.
38. Rau, M., *The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage and the International Law of the Sea*, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 6, 2002., str. 387.–464.
39. Roucouнас, E., *Sub-marine Archaeological Research: Some Legal Aspects*, u: Leanza, U. (ur.), *Il regime giuridico internazionale del mare Mediterraneo*, Giuffrè Editore, Milano, 1987., str. 309.–333.
40. Scovazzi, T., *The Application of "Salvage Law and Other Rules of Admiralty" to the Underwater Cultural Heritage: Some Relevant Cases*, u: Garabello, R.; Scovazzi, T. (ur.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: Before and After the 2001 UNESCO Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2003., str. 19.–80.
41. Scovazzi, T., *Sunken Spanish Ships before American Courts*, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 31, No. 2, 2019., str. 245.–290.
42. Strati, A., *Deep Seabed Cultural Property and the Common Heritage of Mankind*, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 40, Part 4, 1991., str. 859.–894.
43. Strati, A., *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: An Emerging Objective of the Contemporary Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1995.
44. Šošić, T. M., *The Common Heritage of Mankind and the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, u: Vukas, B.; Šošić, T. M. (ur.), *International Law: New Actors, New Concepts – Continuing Dilemmas. Liber Amicorum Božidar Bakotić*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2010., str. 319.–350.
45. Šošić, T. M., *Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, sv. 51, br. 4, 2014., str. 833.–860.
46. Šošić, T. M., *The 24-Mile Archaeological Zone: Abandoned or Confirmed?*, u: Wolfrum, R.; Seršić, M.; Šošić, T. M. (ur.), *Contemporary Developments in International Law – Essays in Honour of Budislav Vukas*, Brill-Nijhoff, Leiden, 2016., str. 305.–327.
47. Tilburg, H. van, *Key Principles of Marine Archaeology: the Annex*, u: Prött, L. V. (ur.), *Finishing the Interrupted Voyage: Papers of the UNESCO Asia-Pacific Workshop on the 2001 Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, Institute of Art and Law, Leicester, 2006., str. 121.–125.
48. Verlaan, P. A., *Marine Archaeology: A Trojan (Sea) Horse?*, Ocean Yearbook, Vol. 8, 1989., str. 231.–253.
49. Vitzthum, W., *Begriff, Geschichte und Rechtsquellen des Seerechts*, u: *idem* (ur.), *Handbuch des Seerechts*, C. H. Beck, München, 2006., str. 1.–134.

Trpimir M. Šošić*

THE PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE ON THE DEEP SEABED IN INTERNATIONAL LAW – CAN THE TITANIC BE SAVED?

Summary

The paper aims to demonstrate that contemporary international law has solutions to offer when it comes to protecting the cultural heritage in maritime areas beyond national jurisdiction, i.e. in the International Seabed Area. In this context, the author also specifically considers issues regarding the protection of RMS *Titanic's* wreck, as a cultural heritage site significant to the whole of humankind. In the first part, the paper analyses the rules of international law applicable to the protection and preservation of cultural objects in the International Seabed Area. The analysis commences with the UN Convention on the Law of the Sea, which only partially regulated the protection of the underwater cultural heritage. In addition, the paper researches in detail into the international legal mechanisms as provided for by the UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage. Finally, the author examines the possibility of applying the protection regime according to the UNESCO Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The second part of the paper focuses on the international legal situation regarding the protection of *Titanic's* wreck. Besides analysing the most important provisions of the special 2003 Agreement concerning the Shipwrecked Vessel RMS *Titanic*, which is not yet in force, the author reviews the prospects of applying the universal conventions discussed in the first part of the paper and also seeks to assess the effectiveness of the mechanisms at hand in assuring the protection of this valuable cultural object.

Key words: *underwater cultural heritage, International Seabed Area, international law, RMS Titanic*

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Trpimir M. Šošić, LL.M, PhD, Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail address: trpimir.sosic@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8623-0488>.